

ilahiyat akademi

Sayı: 18, 2023, 87-120.

Issue: 18, 2023, 87-120.

Kur'ân'a Göre İmtihan Olarak Doğal Afetler ve Doğal Afet Sonrası İnsana Düşen Sorumluluklar (6 Şubat Depremleri Özelinde Bir Değerlendirme)

Natural Disasters as Tests according to the Qur'ân and Human Responsibilities after Natural Disasters (A Special Evaluation of the February the 6th Earthquakes)

Hilal Reyhanlıoğlu

Doktora Öğrencisi., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Tefsir Ana Bilim Dalı
PhD Student, Kahramanmaraş Sütçü İmam University, Theology Faculty, Tafsir Department

Kahramanmaraş/Türkiye

hilalreyhan@gmail.com | ORCID: [0000-0003-0643-243X](https://orcid.org/0000-0003-0643-243X) | ROR ID: [03gn5cg19](https://ror.org/03gn5cg19)

Makale Bilgisi Article Information

Makale Türü Article Type

Araştırma Makalesi Research Article

Geliş Tarihi Date Received

29 Eylül 2023 29 September 2023

Kabul Tarihi Date Accepted

23 Aralık 2023 23 December 2023

Yayın Tarihi Date Published

26 Aralık 2023 26 December 2023

İntihal Plagiarism

Bu makale, Turnitin yazılımı ile taranmıştır.
İntihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned with Turnitin software. No plagiarism detected.

Etik Beyan Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Hilal Reyhanlıoğlu).

It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Hilal Reyhanlıoğlu).

CC BY-NC 4.0 lisansı ile lisanslanmıştır. Licensed under CC BY-NC 4.0 license.

Reyhanlıoğlu, Hilal. "Kur'ân'a Göre İmtihan Olarak Doğal Afetler ve Doğal Afet Sonrası İnsana Düşen Sorumluluklar (6 Şubat Depremleri Özelinde Bir Değerlendirme)". *İlahiyat Akademi* 18 (Aralık 2023), 87-120. DOI: [10.52886/ilak.1368344](https://doi.org/10.52886/ilak.1368344)

Atıf/ Cite as

Reyhanlıoğlu, Hilal. "Natural Disasters as Tests according to the Qur'ân and Human Responsibilities after Natural Disasters (A Special Evaluation of the February the 6th Earthquakes)". *Theological Academia* 18 (December 2023), 87-120. DOI: [10.52886/ilak.1368344](https://doi.org/10.52886/ilak.1368344)

Öz

İnsanlar çeşitli şekillerde ve farklı gerekçelerle imtihan edilme hakikati ile yaratılmışlardır. Kur'an, tarih boyunca peygamberler de dahil pek çok bireyin ve toplumun yaşadıkları imtihanları bildirerek bu gerçeği teyit etmektedir. İnsanlar, bizzat kendi iradeleri ile imtihanlara maruz kalabilecekleri gibi onların iradesini aşan boyutlarda imtihanlarla da karşılaşabilmektedir. Sonucu sıkıntı ve eziyet veren her musibet, ona muhatap olan her insan için büyük bir imtihandır denilebilir. Bu çerçevede doğal afetler de insanlar için imtihan niteliğinde gelen musibetlerdendir. Ancak unutulmaması gereken önemli bir husus bulunmaktadır. İmtihan sadece musibetin geldiği an değil, musibetin tesirlerinin ortadan kalkmaya başladığı sonrasındaki süreci de kapsamaktadır. Nitekim sıkıntı anında hangi tür duygu, inanç ya da eğilime sahip olursa olsun insanların çoğu zaten Allah'a yönelmeye meyillidirler. Çünkü içinde bulunduğu sıkıntılı durum karşısında insan ilk etapta kendi acizyetinin farkına varmaktadır. Acizliğini idrak eden insanlar onu böyle meşakkatli bir durumdan kurtarabilecek olanın, kendi gibi aciz başka herhangi bir varlık yerine kudreti sonsuz yegâne güç sahibi Allah olduğunu o anda anlamaktadırlar. Doğal olarak bu anlayış ve kavrayışla insanlar böyle durumlarda istemli ya da istemsiz Allah'a dua etmeye yönelmektedirler. Fakat sıkıntı anında Allah'a yönelen insanlardan bazıları, sıkıntı geçtikten ve huzura erdikten sonra imtihan bilincinden uzaklaşabilmektedirler. Kur'an'ın da çeşitli örnekler üzerinden somutlaştırmak suretiyle verdiği bu tip insanlar, sıkıntı anının şiddetini unutarak yeniden hata yapmaya başlayanlardır. Ne yazık ki bu bilinçten uzaklaşan insanlar, musibet sonrası kriz ortamına dönüşen zamanları, fırsata dönüştürme gayretinde olanlardır. Böyle insanlar, içinde buldukları durumun hakiki bir imtihan olduğu gerçeğini unuttukları için yapılmaması gereken tavırları sergilemekten de geri kalmamaktadırlar. Bunun neticesinde de musibetin geldiği anı sabrederek karşılamış olsa dahi devamında gelen süreçte kendisinden beklenen davranışları sergileyemediği için belki de imtihanın da kaybeden durumuna düşebilmektedir. Halbuki Kur'an, sıkıntı ve musibet anlarında insanlara düşen görev ve sorumlulukları hatırlatarak, yapılmaması gerekenlere de işaret etmektedir. Buna göre, doğal afet gibi büyük bir imtihan sonrası insanlara, bulunduğu sıkıntılı durum karşısında sabır ve metanetini koruyarak ihlâs ve samimiyetle yardıma muhtaç olanların yardımına koşmayı tavsiye ederken, böyle durumlarda kaçınılması gereken menfi tavırların da önünü kesmektedir. İşte böyle zamanlarda asıl imtihanı kazananların da Allah'ın izniyle riyadan uzak ve karşılıksız iyilik yapanlar olduğunu yine Kur'an vasıtasıyla idrak etmiş bulunmaktayız. Bu çerçevede çalışmamızda, bir imtihan olarak karşımıza çıkabilecek musibetlerden biri olan deprem ve sonrasında insanlara düşen görev ve sorumluluklar, 6 Şubat depremleri özelinde irdelenecektir. Deprem sonrası ortaya çıkan menfi ve müspet davranışların Kur'an'a göre değerlendirilmesi yapılarak, yapılması ve yapılmaması gerekenler ayetler ışığında tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'an, İmtihan, Doğal Afet, Deprem, Sorumluluk.

Abstract

People were created with the reality of being tested in various ways and for different reasons. The Qur'ân confirms this fact by reporting the tests that many individuals and societies, including the prophets, have experienced throughout history. While people may be subjected to tests of their own will, they may also face tests that exceed their will. It can be said that every calamity that causes distress and torment is a great test for every person who suffers from it. In this context, natural disasters are among the troubles that are a test for people. However, there is an important point that should not be forgotten. The real test does not include only the moment when the disaster occurs, but the period after it. As a matter of fact, in times of distress, most people tend to turn to Allah, regardless of their emotions, beliefs or tendencies. Because, in the face of the difficult situation they are in, people first realize their own helplessness. People who realize their helplessness realize at that moment that the only one who can save them from such a difficult situation is Allah, the only one white infinite power, rather than any other helpless being like themselves. Naturally, with this understanding and insight, people tend to pray to Allah, voluntarily or unintentionally, in such situations. Because such people forget that the situation they are in is a real test, they do not refrain from exhibiting behaviours that should not be taken. However, some of the people who turn to Allah in times of trouble may move away from the awareness of the test after the trouble is over and they are at peace. These types of people, whom the Qur'ân concretizes through various examples, are those who forget the severity of the moment of distress and begin to make mistakes again. As a result, even if he has patiently faced the moment when the disaster came, he may have become loser in the test because he could not exhibit the behaviours expected from him in the following process. Unfortunately, people who move away from this awareness are those who try to turn the times that turn into a crisis environment after a disaster into an opportunity. However, the Qur'ân reminds people of their duties and responsibilities in times of trouble and calamity, and also points out what should not be done. Accordingly, after a great test such as a natural disaster, it advises people to maintain patience and fortitude in the face of the difficult situation and to come to the aid of those in need with sincerity and in an earnest way, while it also prevents negative attitudes that should be avoided in such situations. We have realized, through the Qur'ân, that in such times, those who pass the real test are those who, with the permission of Allah, are free from hypocrisy and do good deeds without reward. In this context, in our study, the earthquake, which is one of the calamities that we may encounter as a test, and the duties and responsibilities of people after it will be examined, specifically the February the 6th earthquakes. The negative and positive behaviours that emerged after the earthquake will be evaluated according to the Qur'ân, and what should and should not be done will be tried to be determined in the light of the verses.

Keywords: Tafsîr, Qur'ân, Test, Natural Disaster, Earthquake, Responsibility.

Giriş

İnsanoğlu dünyaya imtihan edilmek üzere gönderilmiştir. Nitekim Kur'an'da dünya hayatının bir imtihan yeri olduğunu bildiren ayetler azımsanamayacak kadar fazladır. Korku, açlık, can ve mal kaybı hastalık, zulme uğrama gibi pek çok vesilelerle insanların sınanacağı gerçeği ayetlerle sabittir.¹ İmtihanlar insanların kendi yapıp ettiklerine bağlı olarak gelebileceği gibi, onların iradesini aşan boyutta da gelebilir. Yani adaletsizlik, zulüm, cana kıyım, trafikte kurallara uymayarak kazaya neden olma, başkasının hakkını ihlal ederek can ve mal kaybına sebebiyet verme gibi insanın tamamen iradî olarak başına gelen imtihanlar olabileceği gibi deprem, heyelan, kasırga, sel gibi doğrudan onun iradesine bağlı olmayıp müdahalesini aşan durumlar biçiminde de olabilmektedir. İnsan, müsebbibi olarak hayatında etkili olan imtihanlardan, öncesinde alacağı tedbirlerle kendini kurtarabilme imkânına sahip olabilmesine karşın, iradesini aşan boyutlara ulaşan imtihanlarla karşılaştığında acziyetiyle yüzleşmektedir. Gerek kendi iradesiyle gerekse iradesini aşan şekillerde insana herhangi bir şekilde sıkıntı ve eziyet veren her imtihan "musibet" olarak nitelendirilmektedir.²

Her imtihan, sıkıntı ve eziyet verici bir neticeyle sonuçlanmayabileceği için, musibet olarak değerlendirilmeyebilir. Fakat her musibetin bir imtihan olarak görülmesi mümkündür. Çünkü musibetlerle birlikte insanlar, farklı şekillerde sınanabilmektedir. Musibetlerle sınanan insanlar, sadece musibetin geldiği an değil, musibetin ardından huzura erdikten sonra verdiği tepkilerle de imtihan olduklarını unutmamalıdır. Zira sıkıntı anında inanan hatta inanmayanların dahi takındıkları tavırlar genellikle Allah'a yönelmek şeklinde cereyan etmektedir. Billhassa inançlı insanlar sıkıntı anında Allah'tan başka yardımcı olacak başka bir güç olmadığını bildiklerinden o an sadece Allah'tan yardım istemektedirler. Ancak sıkıntı ve musibetin ortadan kalkması ile tekrar eski hallerine ve hatalarına dönen insanlar, imtihan sürecinin devam ettiğinin farkına bile varamamaktadırlar. Nitekim çok yakın bir tarihte yaşadığımız deprem felaketi ve sonrasında şahit olduklarımız bu durumun en somut örneklerinden biri olarak karşımıza çıkmıştır. Gerek depremi bilfiil yaşamış gerekse bu büyük felaketi yaşayan insanların acısına ortak olanlar, deprem gibi bir musibetin son derece büyük bir imtihan vesilesi olduğunu çok çabuk unutmuşlardır. Bu minvalde makalemizde, 6 Şubat depremleri özelinde, imtihan olarak doğal afetler ve afet sonrası insan tepkilerinin Kur'an ayetleri nazarında bir değerlendirilmesi yapılarak böyle kritik zamanlarda insana düşen sorumlulukların neler olabileceği konusuna dikkat çekilecektir.

¹ Konuyla alakalı ayetlerden bazıları için bk. el-Bakara 2/155, 214; Âl-i İmrân 3/186; el-Kehf 18/7; el-Enbiyâ 21/35; el-Ankebût 29/2, 3; Muhammed 47/31; el-Mülk 67/2; el-İnsân 76/2.

² Ali Yıldız Musahan, "Müslüman Düşüncesinde Musibet-Rahmet İlişkisi", *Ekev Akademi Dergisi* 20/66 (Bahar 2016), 135.

1. Kur'ân'a Göre İmtihan

Kur'ân, imtihanların hangi gerekçelerle yapıldığını bizlere bildirmektedir. Buna göre; imtihanlar, insanların yapıp ettiklerini onlara göstererek,³ onlardaki bilgi ve kapasiteyi gözler önüne sermek⁴ ve bunun karşılığını ona eksiksiz olarak vermek⁵ gibi sebeplerle gelmektedir. Kur'ân'a göre dünya hayatında imtihan olmayacak bir kimse yoktur.⁶ Çünkü insan, hayatı boyunca her an ve her yerde bir imtihanla karşılaşabilme potansiyeli ile yaratılmıştır.⁷ Ancak aynı insan, fitratı itibarıyla hata yapmaya da meyillidir.⁸ Bu yüzden Allah onun bu nâkis yönünü tamamlamak için ona bazı imkânlar sunmaktadır.⁹ Hataya düşmemesi için öncesinde ona rehberlerle yol gösteren Allah, bu yol göstericilere rağmen yine de hataya düşmesinden dolayı onu, farklı şekillerde uyarmaktadır.¹⁰ Bu şekilde insanın, düştüğü hatanın farkına varmasını ve kendine çeki düzen vermesini istemektedir.¹¹ İnsanlar için karşılaştıkları musibet ve sıkıntılar, hayat rutini içerisinde düştükleri hataları ve Allah'ın rızasına uygun olmayan hallerini düzeltme imkânı sağlayan birer ilahî ikaz mesabesinde dir diyebiliriz. Nitekim insanlık tarihi boyunca, Allah-insan arasındaki bu uyarı-hata döngüsünü anlatan yaşanmışlıklar ve olayların vâkî olduğunu müşahede etmekteyiz. Kur'ân'da da bu hususta ibretlik kıssalar anlatılmaktadır. Örneğin A'râf Sûresi 168. ayette İsrailoğullarının musibetlerle imtihan edilmelerinden bahsedilmektedir: *"Daha sonra onları parçalanmış topluluklar halinde yeryüzünün her tarafına dağıttık. İçlerinde iyi olanlar da vardır, iyi olmayanlar da... Belki gittikleri yanlış yollardan, işledikleri günahlardan dönerler diye onları bazen nimetlerle bazen de musibetlerle imtihan ettik."*¹² İsrailoğulları, Allah'a karşı verdikleri sözleri yerine getirmemeleri, O'nun emirlerine itaat etmeyip isyan etmeleri, haramları hiçe saymak suretiyle hile ve desiseye başvurmaları gibi kötülöklere bulaşmalarından dolayı pek çok sıkıntıya mâruz kalarak imtihanlara tutulmuşlardır.¹³

Firavun ve Mısır halkının başına gelen; Nil nehrinin kana dönüşmesi,¹⁴ kurbağa,¹⁵ sivrisinek,¹⁶ atsineği,¹⁷ hayvanların ölümü,¹⁸ çıban,¹⁹ kuraklık,²⁰ çekirge,²¹

³ el-A'râf 7/163, 168.

⁴ el-Bakara 2/249; Âl-i İmrân 3/186; Muhammed 47/31.

⁵ el-Ankebût 29/3; et-Tegâbün 64/15.

⁶ el-Ankebût 29/2.

⁷ el-Enbiyâ 21/35.

⁸ Yûsuf 12/53.

⁹ el-Bakara 2/213; Âl-i İmrân 3/101; el-Mâide 5/16.

¹⁰ el-Bakara 2/155; el-En'âm 6/165; el-Enbiyâ 21/35; el-Ahzâb 33/11; Muhammed 47/31.

¹¹ er-Rûm 30/41.

¹² el-A'râf 7/168.

¹³ Ebû Câfer et-Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vili âyi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Kahire: Muessesetu'r-Risâle, 1420/2000), 13/208-214; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azîm*, thk. Sâmi b. Muhammed Selâme (Riyad: Dâru't-Tayyibe, 1420/1999), 3/498; Hayreddin Karaman vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), 2/617-619.

¹⁴ el-A'râf 7/133.

¹⁵ el-A'râf 7/133.

¹⁶ *Kitab-ı Mukaddes* (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 1985), Yar.13:16; Çık.7:17.

karanlık,²² ilk doğanların ölümü²³ gibi felaket ve musibetler de yaşantılarında Allah'a karşı nankör ve asi olmaları karşısında yaptıkları hatalardan dönmeleri için birer uyarı niteliğindedir.²⁴ Yine İsrailoğulları'nın Allah'ın inayetini defalarca kez farklı suretlerde görmelerine²⁵ rağmen verdikleri sözlere riayet etmeyip Hz. Musa'nun karşısındaki tavırları da imtihan olmalarına sebep olmuştur. Öncesinde Allah tarafından İsrailoğulları'na ne yapmaları ve nasıl yaşamaları gerektiği, Kur'ân'da şu şekilde beyan edilmiştir; *"Andolsun ki Allah İsrailoğulları'ndan söz almıştı. Onlardan on iki temsilci göndermiştik. Allah onlara şöyle demişti: "Ben sizinle beraberim. Eğer namazı dosdoğru kılarsanız, zekatı vererseniz, peygamberlerime iman eder ve onları desteklerseniz, bir de Allah rızası için borç vererseniz andolsun ki sizin günahlarınızı örterim ve sizi mutlaka altından ırmaklar akan cennetlere koyarım. Artık bundan sonra içinizden kim inkâr ederse kesinlikle doğru yoldan sapmış olur."*²⁶ Sonrasında, bu emirlere riayet etmemelerinden dolayı ise Firavun'un şiddetli gazabı gibi büyük bir imtihana tabi tutulduklarından da yine, Kur'ân vasıtasıyla haberdar olmaktadır. Kur'ân, İsrailoğullarının bu nankörlüklerini ve ikaz edilmelerini mükerrer ayetlerle haber vermektedir:

*"Hani Musa kavmine, 'Allah'ın size olan nimetini anın. Hani O sizi, Firavun ailesinden kurtarmıştı. Onlar sizi işkencenin en ağırına uğrattıyor, oğullarınızı boğazlayıp kadınlarınızı sağ bırakıyorlardı. İşte bunda sizin için Rabbinizden büyük bir imtihan vardır.' demişti."*²⁷

*"Hani sizi azabın en kötüsüne uğratan, kadınlarınızı sağ bırakıp, oğullarınızı boğazlayan Firavun ailesinden kurtarmıştık. Bunda size Rabbinizden gelen büyük bir imtihan vardı."*²⁸

*"Hani sizi Firavun ailesinden kurtarmıştık. Onlar size en kötü işkenceyi uyguluyorlardı. Oğullarınızı öldürüyor, kadınlarınızı sağ bırakıyorlardı. Bunda size Rabbiniz tarafından büyük bir imtihan vardı."*²⁹

¹⁷ Çık.9:4-6-26.

¹⁸ Çık.9:4-6-26.

¹⁹ Çık.9:11; 10:6.

²⁰ el-A'râf 7/130.

²¹ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 13/72; Ebû Mansûr el-Mâturîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'an*, thk. Mecdî Bâsellûm (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1426/2005), 4/548; Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *Câmi' li âhkâmi'l-Kur'an* (Kahire: Dâru'l-Kutubi'l-Misriyye, 1384/1964), 7/267; Karaman vd., *Kur'ân Yolu Tefsiri*, 2/577-578.

²² Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Muhammed en-Nesefî es-Semerkindî, *Medâriku't-tenzil ve hakâiku't-te'vîl*, thk. Şeyh Zekerîyya Umeyrâ (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1429/2008), 1/387.

²³ Nizâmeddin Hasen b. Muhammed b. Huseyn el-A'rec en-Nisâbüri, *Garâ'ibu'l-Kur'ân ve regâ'ibu'l-furkân*, thk. Şeyh Zekerîyya Umeyrâ (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1416), 3/305-311; Karaman vd., *Kur'ân Yolu Tefsiri*, 2/577-578

²⁴ Hakan Olgun, *Hiz. Musa'nın Muhalefeti: Horus'u Öldürmek* (İstanbul: Milet Nihal Yayınları, 2021), 130-155.

²⁵ bk. el-Bakara 2/47, 122, 211; el-A'râf 7/160; Yûnus 10/93; el-Câsiye 45/16, 17.

²⁶ el-Mâide 5/12.

²⁷ İbrâhîm 14/6.

²⁸ el-Bakara 2/49.

İnsan için uyarı ve ikaz niteliğinde gelen imtihanların niceliği ve niteliği kişilere göre değişmekte olup hiçbir insan, imtihanlardan muaf değildir.³⁰ Nitekim Kur'ân, her insanın bu tür imtihanlara muhatap olduğunu, peygamberlerin dahi imtihan olmalarını haber vererek bizlere bildirmektedir. Bu peygamberlerden biri de Hz. Davud'dur. Davud (a.s.) yargulamada ve hüküm vermede ehil bir hükümdardır.³¹ Hüküm verirken adalet ilkesinden şaşmamasına rağmen karşılaştığı bir davada adaletli karar vermesi için, bazı rivayetlere göre Allah tarafından gönderilmiş iki melek³², imtihan edilmiştir. Bu olay Sâd Sûresi 21 ila 26. ayetlerde anlatılmaktadır. Davud'un (a.s.) imtihan edildiği konu hususunda kaynaklarda farklı sebepler anlatılmış³³ olmakla birlikte konumuzla alakalı kısım onun imtihan edilmesi ve imtihan edildiğini fark etmesi³⁴ mezkûr surenin 24. ayetinde şu şekilde geçmektedir:

قَالَ لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعَجْتِكَ إِلَىٰ نَعَاجِهِ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ الْخُلَطَاءِ لَيَبْغِي بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَقَلِيلٌ مَّا هُمْ وَظَنَّ دَاوُودُ أَنَّمَا فَتَنَّاهُ فَاسْتَغْفَرَ رَبَّهُ وَحَرَّ رَأْسًا وَأَنَابَ

"Davud dedi ki: 'Andolsun, senin koyununu kendi koyunlarına katmak istemek suretiyle sana zulmetmiştir. Esasen ortakların pek çoğu birbirine haksızlık eder. Ancak iman edip Salih amel işleyenler başka. Onlar da pek azdır.' Davud, bizim kendisini imtihan ettiğimizi anladı. Derken Rabbinden bağışlanma diledi, eğilerek secdeye kapandı ve Allah'a yöneldi."³⁵ Ayeti kerimede geçen "ظَنَّ" kelimesi bilmek, anlamak ve farkına varmak şeklinde açıklanmaktadır.³⁶

İmtihan edilen peygamberlerden bir diğeri de Hz. Süleyman'dır. Babası Davud (a.s.) gibi Süleyman'ın da niçin denendiği konusunda tefsirlerde İsrailiyat türü bilgiler yer almaktadır.³⁷ Neden imtihana tutulduğu hakkında Kur'ân'da açık

²⁹ el-A`râf 7/141.

³⁰ Ceza nitelikli musibetler hakkında detaylı bilgi için bk. Mehmet Salmazzem, "Kur'an Perspektifinden Dünyevî Afetler ve Deprem", *Dini İlimler Bağlamında Deprem*, ed. Mahsum Aytepe vd. (Ankara: Fecr Yayınları 2023), 87-116.

³¹ Karaman vd., *Kur'ân Yolu Tefsiri*, 4/574-575.

³² Neseî, *Medâriku't-tenzîl ve hakâiku't-te'vil*, 2/433.

³³ bk. Samuel.2:11/1-27. Kaynaklarda özellikle israiliyatın da etkisiyle Davud'un (a.s.) ordusunda komutan olan Uriya'nın karısı Bat-Şeva ile arasında geçen münasebetler ve Davud'un (a.s.) Uriya'yı savaşa ölmesi için göndermesine dair rivayetler mevcuttur. Rivayetler için bk. Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 1/186; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1420), 1/380; Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyan an tefsîri'l-Kur'an*, thk. İmam Ebî Muhammed b. Âşur (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1422/2002), 1/190; Kurtubî, *Câmi' li âhkâmi'l-Kur'an*, 10/168; Nasiruddin Ömer b. Muhammed eş-Şirâzî Beydâvî, *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vil*, thk. Muhammed Abdurrahman el-Mur'îşlî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1418). 5/27; Neseî, *Medâriku't-tenzîl ve hakâiku't-te'vil*, 2/433-434; Abdurrahman b.Ebî Bekr Cemaleddin es-Suyûtî, *ed-Durru'l-mensûr fi't-tefsîri'l-me'sûr* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 7/155; Ebu's-Suûd Efendi, *İrşâdu'l-akli's-selîm ilâ mezâye'l-Kur'âni'l-kerîm* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, ts.), 7/222.

³⁴ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 21/181.

³⁵ Sâd 38/24.

³⁶ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 21/181.

³⁷ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 21/196-199; Kurtubî, *el-Câmi' li âhkâmi'l-Kur'an*, 15/198.

bir ifade yer almazken imtihan edilişinin farkındalığı ve bundan dolayı Rabbine yönelişi vazih şekilde Kur'ân'da yer almaktadır: *“Andolsun, biz Süleyman'ı imtihan ettik. Tahtının üstüne bir ceset bıraktık. Sonra tövbe edip bize yöneldi.”*³⁸ Peygamberlerin imtihanlara tâbi olduğunu bildiren örneklerin sayısı artırılabilir.³⁹

İnsanlar rehber ve ikazlara rağmen sırât-ı müstakîm çizgisinden ayrılarak çeşitli hatalara düşerek imtihanlarında kaybeden konumunda olabilmektedirler. Allah insanlara bu dünyada yaptıkları hiçbir şeyden gafil olmadığını ve ahirette kesin olarak karşılığını vereceğini bildirmiştir.⁴⁰ Bu minvalde inanan ve inanmayanlar Allah'ın rahmeti mesabesinde yaptıklarının karşılığını ahirette göreceklerdir.⁴¹ Ancak bazı günahların karşılığı henüz bu dünyadayken de verilebilmektedir. Başkalarına ibret olması, yapılan hatanın meşruluk kazanıp yaygınlaşmasının önlemesi gibi sebeplere binaen bu dünyada verilen cezalar, kimi zaman musibetler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Nitekim Şûrâ Sûresi 30. ayet *“Başınıza gelen herhangi bir musibet, kendi ellerinizle işledikleriniz yüzündendir. Bununla beraber Allah çoğunu affeder.”*⁴² diyerek, insanların henüz bu dünyadayken karşılaştıkları musibetlerin kendi hata ve günahları dolayısıyla geldiğini açıkça ifade etmektedir. Nisâ Sûresi 79. ayet de bu gerçeği desteklemektedir: *“Sana gelen her iyilik Allah'tandır, sana gelen her kötülük de kendindedir.”*⁴³

Yine Rûm Sûresi 41. ayette *“İnsanların kendi elleriyle yapıp ettikleri yüzünden, karada ve denizde fesat çıktı. Belki dönerler diye Allah böylece, onlara, yaptıklarının bir kısmını tattırıyor.”*⁴⁴ buyrulmaktadır. Taberî'ye göre kara ve deniz ifadesinin ayrı ayrı vurgulanması belirli bir bölgeye işaret etmek yerine “karasıyla deniziyle her yerde” anlamını vermek içindir.⁴⁵ Ayette geçen “elleriyle kazandıkları” tabiri, işledikleri günahlar ve yaptıkları zulümler şeklinde tefsir edilirken, yaptıklarının bir kısmının tattırılması da başlarına gelen musibet ve felaketler olarak yorumlanmaktadır. Kıtık, sel felaketleri, depremler, yangınlar, kaynak sularının azalması, ölümlerin artması, geçim sıkıntısının artması, kazancın bereketinin azalması gibi olumsuzluklar bu felaketlerden sadece bazılarıdır.⁴⁶

³⁸ Sâd 38/34.

³⁹ İmtihan olan peygamberlere örneklerin devamı için bk. Hz. Adem'in (a.s.) İblis ile imtihanı, A'râf 7/19-24; Hz. İbrâhîm'in oğlu İsmâîl (a.s.) ile imtihanı, es-Sâffât 37/101-103; Hz. Yâkup'un oğlu Yûsuf (a.s.) ile imtihanı, Yûsuf 12/7-18; Hz. Yûsuf'un nefsi ile imtihanı, Yûsuf 12/21-35; Hz. Eyup'un hastalıkla imtihanı, el-Enbiyâ 21/83-84; Hz. Peygamber'in müşriklerin tavırları ile imtihanı, er-Rûm 30/60, Sâd 38/17.

⁴⁰ ez-Zilzâl 99/7-8.

⁴¹ İnanan insanların Allah'ın rahmetine mazhar olabileceği ve inanmayan insanların Allah'ın rahmetinden mahrum kalabileceği ile ilgili bk. Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ud b. Muhammed el-Ferrâ' el-Begavî, *Me'âliü't-Tenzîl* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-'Arabî, 1420), 5/293.

⁴² eş-Şûrâ 42/30.

⁴³ en-Nisâ 4/79.

⁴⁴ er-Rûm 30/41.

⁴⁵ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 20/108.

⁴⁶ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 20/109; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 25/105; Ebu'l Kâsım Mahmud b. Ömer b. Muhammed el-Hârîzmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki gavâmizi't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvîl fi oucûhi't-te'vîl* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'Arabî, 1407), 3/482; Karaman vd., *Kur'ân Yolu Tefsiri*, 4/322-325.

Kur'ân'da bu hususla alakalı örneklerden biri de Hz. Musa ve kavmi ile ilgilidir. Hz. Musa kavmini zalim Firavunun zulmünden kurtararak refaha ulaştırmasının ardından vahiy almak üzere onlardan ayrılmıştır. Musa'nın (a.s.) yanlarından ayrılmasından sonra kavmi tevhit inancından uzaklaşarak tapınmak üzere yeniden putlara tevessül etmiştir.⁴⁷ Bu büyük hatalarından dönmeleri için kavmini uyaran Hz. Musa⁴⁸ onlara tevbe etmeleri gerektiğini bildirmiştir. Her ne kadar kavmi ilk etapta Hz. Musa'nın bu uyarıları sayesinde hatasını anlayıp pişmanlıklarını dile getirmiş olsa da⁴⁹ sonrasında daha da ileri giderek "Allah'ı görmedikçe sana inanmayız!"⁵⁰ demiştir. Bunun üzerine Allah, onları bu yaptıklarından dolayı gökten bir azapla cezalandırmıştır.⁵¹ Yahudiler itikadi ve ameli hususlarda olduğu gibi kendilerine emredilen şekilde Allah'a yönelmeyi terk ederek, emir telakki edilen bir ifadeyi anlamsız bir söze dönüştürmeleri⁵² yüzünden de cezaya çarptırılmışlardır. A'râf Sûresi 161. ayette yer alan "وَقُولُوا حِطَّةً" "bizi affet" anlamındaki ifadeyi değiştirerek hiçbir anlamı olmayan "Hinta fî Şar'ah" ibaresini kullanmışlardır. Taberî'de yer alan bir rivayete göre burada, Yahudilerin Allah'ın emrine karşı gelmek için böyle bir tavır sergiledikleri bildirilmektedir.⁵³ Bu gayr-ı mâkûl tavır karşısında ise Allah'ın azabına muhatap oldukları ifade edilmektedir: "Fakat zalimler kendilerine söylenenleri başka sözlerle değiştirdiler. Bunun üzerine yapmakta oldukları kötülükler sebebiyle zalimlerin üzerine gökten acı bir azap indirdik."⁵⁴ Gökten gelen acı azapla kastedilenin "tâûn" hastalığı olduğu ve bu yüzden Yahudilerin pek çok can kaybı yaşadıkları da Taberî'de geçen mezkûr rivayette beyan edilmektedir.⁵⁵

İlâhî sünnetin süreklilik arz etmesinden dolayı, öncekilerin başına gelen felâketlerden ders ve ibret almamız için Yüce Allah onların kıssalarını bize anlatmaktadır.⁵⁶ Bu yüzden Kur'ân geçmiş kavimler ve insanlar hakkında biyografik bilgi vermek yerine yaşamış oldukları olayları, gerekçe ve sonuçları ile birlikte, verilmek istenen mesajı ön plana çıkarmak suretiyle bizlere sunmaktadır. Bu kıssalardan biri olan Benî Nâdir kıssasının sonunda yer alan "Ey akıl sahipleri ibret alın!"⁵⁷ ayeti, Âlûsî tarafından şöyle yorumlanmıştır; "Yahudi Nâdir oğullarının başlarına gelen akla gelmedik felâketlerden ibret alınız. Onları buna sürükleyen küfür ve isyandan kaçınınız. Evlerinin kendi elleriyle ve düşmanlarının

⁴⁷ el-Bakara 2/51; el-A'râf 7/148.

⁴⁸ el-Bakara 2/54.

⁴⁹ el-A'râf 7/149.

⁵⁰ el-Bakara 2/55.

⁵¹ el-Bakara 2/152; el-A'râf 7/149.

⁵² el-A'râf 7/161-162.

⁵³ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 13/179.

⁵⁴ el-Bakara 2/59,

⁵⁵ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 13/179.

⁵⁶ Ömer Özsoy, *Sünnetullah* (Ankara: Fecr Yayınları, 2018); Abdüsselam Yasin, *Sünnetullah Allah'ın Evrensel Yasası* (İstanbul: İnkılap Yayınları, 2012); Abdalbâkî Güneş, "Kur'ân'da Sünnetullah ve Toplumların Çöküş Nedenleri", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 5/1 (2005), 64.

⁵⁷ el-Haşr 59/2.

elleriyle harap olmasına ve zorla yurtlarını terk etmelerine neden olan ihanetlerinden ve Allah'tan başkasına olan itimat hallerinden ibret alınız."⁵⁸

İnsanları hata yapmasından hemen sonra hatasını telafi üzere bir fırsat tanıma amacıyla uyarı niteliğinde verilen musibetler ve yaptıklarının mutlak karşılığını iade etmek üzere ceza niteliğinde gelen musibetlerden farklı gerekçelerle gelenler de olmaktadır. Bunlar, uyarı ve ceza gibi çok spesifik durumları kapsamayıp kişinin ihlas ve samimiyetini müşahhas hale getirerek kişiler arası farkı ortaya çıkarmak üzere gelen imtihanlardır. Aşağıda verilen örnekler bu minval üzere gelen ayetlerdir:

"Tâlût, ordu ile hareket edince, 'Şüphesiz Allah, sizi bir ırmakla imtihan edecektir. Kim ondan içerse benden değildir. Kim onu tatmazsa işte o bendendir. Ancak eliyle bir avuç alan başka.' dedi. İçlerinden pek azı hariç, hepsi ırmaktan içtiler. Tâlût ve onunla beraber iman edenler ırmağı geçince, geride kalanlar Bugün bizim Câlût'a ve askerlerine karşı koyacak gücümüz yok' dediler. Allah'a kavuşacaklarını kesin olarak bilenler ise şu cevabı verdiler: 'Allah'ın izniyle büyük bir topluluğa galip gelen nice küçük topluluklar vardır. Allah sabredenlerle beraberdir.'"⁵⁹

"İnsanlar, hiç imtihana tâbi tutulmadan, sadece "İnandık!" demekle bırakılıvereceklerini mi sandılar? Gerçek şu ki biz, onlardan öncekileri de imtihan ettik. Böylece Allah, doğru söyleyenleri de ortaya çıkaracak, yalancıları da elbette ortaya çıkaracaktır."⁶⁰

"Andolsun, içinizden, cihad edenleri ve sabredenleri belirleyinceye ve durumlarınızı ortaya koyuncaya kadar sizi deneyeceğiz."⁶¹

İnsanın bu dünyada kazanım olarak gördüğü ve elinde bulundurduğu her ne var ise birer imtihan namzetidir denilebilir. Bu edinmişliklerin kişi için bir kazanıma dönüşebilmesi ise ancak bunlar aracılığıyla girdiği imtihanlardan Allah'ın rızasına uygun olarak başarı elde etmesine bağlıdır. Nitekim bu tür imtihanları hatırlatan ayetlerin sonunda genellikle sabır tavsiyesi ve peşinden de sabredenlere özel mükafat müjdesi yer almaktadır: *"Mallarınız ve çocuklarınız ancak birer imtihandır. Allah katında ise büyük bir mükafat vardır."⁶²; "Andolsun ki mallarınız ve canlarınız konusunda denemeden geçirilirsiniz; şüphesiz sizden önce kendilerine kitap verilenlerden ve Allah'a ortak koşanlardan birçok üzücü şey duyarsınız. Eğer sabreder ve sakınırsanız bilin ki bu size gereken davranışlardır."⁶³; "And olsun ki sizi biraz korku ve açlıkla, bir de mallar, canlar ve ürünlerden eksilterek deneriz. Sabredenleri müjdele!"⁶⁴*

⁵⁸ Mahmud Ebu'l-Fadl el-Âlûsî, *Rûhu'l-meânî fi tefsiri'l-Kur'âni'l-azîm ve's-seb'i'l-mesânî* (Beirut: Dâru İhyai't-Turâsi'l-'Arabî, ts.), 28/41.

⁵⁹ el-Bakara 2/249.

⁶⁰ el-Ankebût 29/2-3.

⁶¹ Muhammed 47/31. Örneklerin devamı için bk. en-Nahl 16/92; el-Hucurât 49/3.

⁶² et-Tegâbün 64/15.

⁶³ Âl-i İmrân 3/186.

⁶⁴ el-Bakara 2/155.

Ayet-i kerimelerde işaret edilen mesaj, son derece genel olup insanların, bu dünya hayatı üzerinde her an bir imtihana tâbi tutulabileceğini bildirmektedir. Üstelik bu imtihan vesileleri hayatlarındaki en değerli varlıklardan meydana gelmektedir.⁶⁵

İmtihan gerekçelerinde çeşitlilik gördüğümüz gibi imtihan biçimlerinde de farklılıklar görmekteyiz. Allah; *"Her nefis ölümü tadacaktır. Sizi bir imtihan olarak hayır ile de şer ile de deniyoruz. Ancak bize döndürüleceksiniz."*⁶⁶ diyerek imtihanların hayır ve şer üzerinden şekillenebileceğini haber vermektedir. Şer olarak karşımıza çıkan imtihanlar, günlük hayatımızı sekteye uğratarak yaşam kalitesini azaltan sıkıntı ve musibetlerdir. Allah Teâla mümin, kâfir ve münafıkları çeşitli musibetlerle imtihan ederken müminlere musibetlere karşı sabretmeleri sebebiyle mükafatı taahhüt etmekte, münafıkların tövbe edip yanlıştan dönmelerini, kâfirlerin ise iman etmelerini, tevhid ve hakikati idrak etmelerini istemektedir.⁶⁷

2. Doğal Afet - İmtihan İlişkisi

6 Şubat 2023 tarihinde yaşadığımız ve asrın felaketi olarak nitelendirilen depremlerle birlikte bireysel ve toplumsal anlamda pek çok farklı tavır sergilenmiştir. Daha önce yaşadığımız büyük afetlerden sonra ortaya çıkmış görüş ve izahlara benzer açıklamalar son yaşadığımız depremler sonrası yeniden gündeme gelmiştir. Özellikle sosyal medya üzerinden bazı kesimler kendilerini yargı mercii olarak görüp depreme maruz kalmış ve farklı şekillerde kayıp yaşayan insanlar için alenen ceza, intikam ve azap içerikli dini beyanlarda bulunmuşlardır.⁶⁸ Depremin gerçekleşme gerekçesinden şiddetine, ortaya çıkardığı büyük yıkım ve kayıplardan yaşattığı çeşitli travmalara kadar konunun mütehassısı olmayan kişiler tarafından pek çok söylem gündeme gelmiştir. Depremin toplumsal bir cezalandırılma şekli ya da uyarı olduğunu dile getirenler olduğu gibi bu durumun tamamen jeolojik ve fiziksel gerekçelerle ortaya çıktığını savunanlar da olmuştur. Kimileri de deprem gibi ağır sonuçlar doğuran bir olayı ibret almak, Allah'a sığınmak, O'na kulluk etmek gibi ilahi bir fırsat ve hatırlama olarak algılamıştır.⁶⁹ Yaşanan bu ve benzeri felaketleri sadece fiziksel bir doğa olayı olarak değerlendirmek meselenin özünden uzak sığ bir bakış açısıyla yorumlamaktır diyebiliriz. Zira bu dünya ve üzerinde var olan yaratılmış hiçbir detay anlamsız ve boşuna değildir.⁷⁰ Nitekim Kur'ân, gayb ve şehâdet âleminde var olan her ne var ise Allah'ın ezeli ilmi dahilinde gerçekleştiğini En'am suresindeki şu ayetle bize bildirmektedir: *"Gaybın anahtarları Allah'ın yanındadır; onları O'ndan başkası bilmez."*

⁶⁵ Bir insanın hayatındaki en değerli varlıklardan birinin evladı olduğu gerçeğini düşünürsek, Hz. İbrahim'in oğlu İsmail ile olan imtihanı için bk. es-Sâffât 37/104-111.

⁶⁶ el-Enbiyâ 21/35.

⁶⁷ İsmail Karagöz, *Kuran'a Göre Musibetler Açısından İnsan ve Toplum* (İstanbul: Çelik Yayınları, 1996), 74.

⁶⁸ Konuyla ilgili örnekler için deprem sonrası sosyal medya paylaşımlarına bakılabilir.

⁶⁹ Fikret Karaman, "Tevekkül, Kader Bağlamında Deprem ve Sorumluluk Bilinci", *Diyanet İlmî Dergi* 56/3 (Aralık 2020), 913.

⁷⁰ bk. Sâd 38/27.

Karada ve denizde ne varsa O bilir; O'nun bilgisi dışında bir yaprak bile düşmez. O, yerin karanlıklarındaki tek bir taneyi bile bilir. Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık kitaptadır.”⁷¹

Elbette ki deprem, meydana gelme şekli itibariyle fiziksel ve jeolojik bir olaydır.⁷² Ancak bu olayı da Allah'ın koyduğu düzen ve intizamın içerisinde gerçekleşen *adetullah* çerçevesinde düşünüp değerlendirmek gerekmektedir. Zira Allah'ın dünya işleyişine koyduğu kanunlar bulunmaktadır. Bunlar kitaplarda fiziksel, biyolojik ve toplumsal kanunlar şeklinde yer almaktadır.⁷³ Bu sayılan kanunlar arasında alt başlık şeklinde yer alan kanunlardan biri de musibetlerdir. Musibetler *adetullahın* içeriğinde var olan olağan toplumsal yasalardandır. Dünya hayatında küçük ya da büyük musibetler hayatın rutinleri, olması mecburi olan kanunları arasındadır. Bu musibetlerin olması ateşin yakması, suyun ıslatması, bıçağın kesmesi kadar doğal hadiselerdir.⁷⁴ Can, mal kaybı, psikolojik travmaları ve daha ortaya çıkardığı pek çok menfî etken ile depremler de insanlar için büyük musibetlerdendir.

Kur'ân, birey ve toplumların başına gelen musibetlerde kişilerin sorumlulukları ve yapıp ettiklerinin tesirine dikkat çekmektedir: *“Başınıza gelen herhangi bir musibet kendi ellerinizle işledikleriniz yüzündendir. Bununla beraber O, çoğunu affeder.”⁷⁵* Yol açtığı büyük tahribatlar açısından bir musibet olarak düşünüldüğünde ayetin de işaret ettiği gibi depremler insanlar için bir cezalandırılma şekli gibi düşünülebilir. Hal böyleyken îtikadî, amelî ve dahi ahlâkî boyutta toplumsal bir deformasyon yaşadığımızı göz önünde bulundurursak ayetin işaret ettiği gibi bir cezalandırılmaya maruz kaldığımız düşüncesinin ortaya çıkması son derece mâkûl görülebilir. Ancak Kur'ân'ın bütünlüğü ilkesinden hareketle ayetin verdiği mesajla ilgili başka ayetlerle birlikte meseleye bütüncül bir bakış açısıyla bakmak, konuyla alakalı daha doğru tespitler yapabilmeyi mümkün kılacaktır. Bu çerçevede Fâtır Sûresi 45. ayete de bakmak gerekmektedir. *“Şayet Allah insanları yapıp ettikleri yüzünden hemen cezalandıracak olsaydı, yerin üstünde tek bir canlı bırakmazdı; fakat onlara belirlenmiş bir vadeye kadar mühlet veriyor. Vadeleri dolduğunda ise (herkes anlayacaktır ki) Allah kullarını hakkıyla görüp bilmektedir.”⁷⁶* Her iki ayet birlikte değerlendirildiğinde “deprem=cezalandırılma” şeklindeki görüşün hatalı olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Zira ilk ayette insanın başına gelen her

⁷¹ el-En'âm 6/59.

⁷² Depremın meydana gelme sebepleri ve oluşum şekli ile ilgili detaylı bilgi için bk. Coşkun İşçi, “Deprem Nedir ve Nasıl Korunuruz”, *Journal of Yaşar University* 3/9 (Haziran 2008), 959-983; Spenta Naimi vd., “Olası İstanbul Depremi ve Kentsel Dönüşüm Çalışmaları ve Alınan Önlemlerin İrdelenmesi”, *Aurum Mühendislik Sistemleri ve Mimarlık Dergisi* 5/1 (Haziran 2021), 89-108; Matthys Levy vd., *Deprem Kuşağı Deprem Nedir? Ne Değildir?*, çev. Turgut Güner (İstanbul: Doğan Kitabevi, 1995), 12.

⁷³ Adetullah ve işleyişi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Yusuf Okşar, *İslam Kelâmında Nedensellik ve Adetullah* (Ankara: Akademisyen Kitabevi, 2018.); Bilal Atik, *Kur'an'a Göre Peygamberlik ve Bir Sümmetullah Olarak Mucize* (Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları, 2020).

⁷⁴ İsmail Çevik, “Musibet Kavramının Etimolojisi ve İtikadî-Amelî Sonuçları”, *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi* 6/1 (Haziran 2020), 280.

⁷⁵ eş-Şûrâ 42/30.

⁷⁶ İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azîm*, 7/207.

musibetin kendi yapıp ettikleri yüzünden olduğu belirtilirken, gerek evrendeki fiziksel ve sosyal yasaları görmezden gelmesi ve gerekli önlemleri almaması, gerekse Allah'a isyan teşkil eden davranışlarda bulunması sebebiyle dünyada karşılaştığı sıkıntı, acı ve felaketlerin kendi kusurunun bir sonucu olduğuna dikkat çekilmektedir.⁷⁷ Ancak verdiğimiz ikinci ayette hatırlatıldığı üzere bütün insanlar kusurlarının tamamından dolayı dünyada birebir cezalandırılmış olsa dünya altüst olurdu. Velhasıl ayetin devamında dikkat çekilen husus da bu yönde olup Allah'ın pek çok hatayı affettiğini ve cezalandırmadığını bildirmektedir.⁷⁸ Ayrıca başka bazı ayetlerde de nihai hüküm ve cezanın ahirete ertelendiği ifadeleri yer almaktadır.⁷⁹ Yine sıkıntı ve musibetlerin kişilere sadece günahları ve hataları yüzünden gelmediklerini gösteren bir başka delil de peygamberlerin yaşantısıdır. Zira öyle bir durum söz konusu olsaydı peygamberlerin hiçbirinin hayatlarında büyük sıkıntılara maruz kalmamaları gerekirdi. Oysa her peygamber kendi hayat nizamında çok çeşitli bela ve musibetlere maruz kalmıştır. O halde depremlerin sadece ceza amacıyla insanlara yaşatıldığı görüşü doğru bir değerlendirme olarak düşünülemez. Deprem, salt ceza değildir ancak sonuçları itibariyle pek çok minvalden bakıldığında son derece çarpıcı mesajlar içeren bir imtihandır.

Kur'ân'a göre imtihanlar, yukarıda izahını yapmaya çalıştığımız üzere çeşitli sebeplere binaen biz insanlara verilmektedir. Kur'ân'da, Allah'a isyan eden, peygamberlerine ve onların söylediklerine itibar etmeyen dahası onları öldürmeye kadar varan çirkin eylemler yapan ve Allah'ın lanetini üzerlerine çekecek tarzda suçlar işleyen toplulukların çok şiddetli felaketlerle karşı karşıya kaldıkları ile ilgili bilgiler bulunan ayetler yer almaktadır.⁸⁰ Ancak sadece bu bilgilerden hareketle benzer nitelikteki suçlarından dolayı günümüzde meydana gelen felaketlerin müsebbibinin, mevcut toplumlar olduğunu iddia etmek pek doğru bir yaklaşım tarzı olarak görülemez. Zira mezkûr ayetlerde zikredilen helâk kıssaları ile yaşadığımız zamanda meydana gelen doğal âfetler, ortaya çıkardığı sonuçlar itibariyle benzerlik göstermektedir. Bununla beraber bu hadiselerle günümüzdeki felaketler ilişkilendirilirken olayların zamanları, sebepleri, şartları ve kimleri kapsadığı gibi bağlamsal detaylar göz önünde bulundurulmamaktadır. Diğer pek çok konuda olduğu gibi, doğal afetleri Kur'ân'da yer alan helâk kıssaları aracılığı ile değerlendirirken de doğru bir sonuç elde edebilmek için, Kur'ân'ı anlamada temel esaslar arasında zikredilen bağlam hususuna dikkat edilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede Kur'ân'da yer alan Nuh, Âd, Semûd, Lût gibi doğal afetler yoluyla

⁷⁷ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 21/538.

⁷⁸ Karaman vd., *Kur'ân Yolu Tefsiri*, 4/752.

⁷⁹ en-Nisâ 4/56; el-En'âm 6/70; Yûnus 10/8; İbrâhîm 14/50; Meryem 19/59; es-Secde 32/20; es-Sâffât 37/38; Sâd 38/55; ez-Zuhruf 43/74; ed-Duhân 44/47-50; el-Vâkıa 56/52; el-Müzzemmil 73/12-13; en-Nâziât 79/41.

⁸⁰ Nuh Peygamber'in kavmi için: el-A'râf 7/64, Hûd 11/29, 38, el-Furkân 25/37, el-Ankebût 29/14, 10, 73, Nûh 71/21; Hûd Peygamber'in kavmi Âd için: Hûd 11/53, 59, eş-Şuarâ 26/139, Fussilet 41/14-16; Salih Peygamber'in kavmi Semud için: el-Hac 22/42, eş-Şuarâ 26/153, en-Neml 27/48-52, Sâd 38/14, el-Kamer 54/25, eş-Şems 91/13-14; Lût Peygamber'in kavmi için: eş-Şuarâ 26/160, el-Ankebût 29/34; Şuayb Peygamber'in kavmi Medyen için: el-A'râf 7/92, eş-Şuarâ 26/186; Musa Peygamber'in kavmi ile Firavun ve adamları için: Yûnus 10/91, el-Hac 22/44, el-Kasas 28/26, 38.

yok edilen toplumların her biri kendilerine özgün farklı gerekçelerle helak edilmelerine karşın bu felaketlerle karşılaşmalarındaki ortak noktanın imtihan edilmeleri olduğunu söylemek mümkündür.

3. Kur'ân'a Göre Sıkıntı Anında İnsan

Modern hayatın etkisiyle gittikçe yalnızlaşan insan, materyalist anlayışların ve sosyal medyanın da tesiriyle dînî tecrübe ve bilgiden ciddi ölçüde uzaklaşmaktadır. Modern birey ya hiç dini tecrübe yaşamamakta veya çok seyrek yaşamakta; ya da yaşasa bile bunu inkâr etmektedir. Çünkü hâkim dünya görüşü, dînî tecrübenin meşruluğunu ikinci plana atmıştır. "Dînî tecrübe"sizlik sonucunda modern insan daha da yalnızlaşmaktadır.⁸¹ Bu durum, dînî hayattan uzaklaşan insanın, Allah ile olan irtibatını, hayatının belirli alanlarında ön planda tutarak sınırlandırmasıyla neticelenmektedir. Nitekim bu yönde yapılan bazı çalışmalara göre dini hayattan uzaklaşmanın insanlarda hayatının her anı yerine sadece ihtiyaç duyduğu problemlerle durumlarda Allah'ı hatırına getirmekle neticelendiğini göstermektedir.⁸² İnsanlar, dînî hayatında sahip olduğu bilgi ve tecrübenin biçimine göre inandığı varlığa yönelmektedir.⁸³

İnanan insanlar herhangi bir sebeple afet veya musibetle karşılaştıkları anda bu durumdan kurtulabilmek için Allah'a yönelmektedirler. Çünkü inanan kişi, onu sıkıntılı anın şiddetinden kurtarabilecek ve feraha ulaştıracak yegâne gücün Allah olduğunun bilincindedir. Nitekim her an Allah'ın kendisi ile birlikte olduğunu düşünen insan, çok daha az endişe ve stres içinde olmakta, beden ve ruh sağlığı açısından da diğer insanlara nazaran daha az şikayet eder halde bulunmaktadır. Yapılan araştırmalar da bu görüşü desteklemektedir.⁸⁴ Allah'a inanan ve her daim O'nun varlığından güç alan inançlı kimseler, sıkıntı ve problemlerle zamanlarda da yalnızca O'ndan yardım istemektedirler. Kur'an, sıkıntılı zamanlarda inançlı kimselerin gösterdiği bu tavrı şu ifadelerle beyan etmektedir: "*İnsan bir sıkıntıya düştüğünde bize yalvarıp yakarır. Ona tarafımızdan bir nimet verdiğimizde ise: 'Bunu bilgim ve becerim sayesinde elde ettim' deyiverir. Halbuki o, bir imtihandır ama insanların çoğu bunu bilmezler.*"⁸⁵

⁸¹ Mehmet Süheyl Ünal, "Peter L. Berger'e Göre Dînî Tecrübenin Günümüz Dindarı İçin Anlamı: Sosyolojik Bir Bakış Açısı", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 8/3 (Nisan 2008), 148-149.

⁸² Ayrıntılı bilgi için bk. Naci Kula, "Deprem ve Dini Başa Çıkma", *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (Haziran 2002), 234-255; Abdurrahman Kasapoğlu, "İnsanın Çaresizliği ve Fitratın Uyanışı", *Kelam Araştırmaları* 3:1 (2005), 61-90.

⁸³ bk. Naci Kula, "Zorluk ve Sıkıntılarla Başa Çıkma Süreçlerinde Manevî Destek Örneği Olarak İnşirah Süresi Üzerine Psikolojik Analizler", *Türk Manevî Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi* 3/3 (Haziran 2021), 9-23.

⁸⁴ Kenneth I. Pargament, "Religious Methods of Coping Resources for the Conservation and Transformation of Significance", ed. Edward P. Shafrenske, *Religion and the Clinical Practice of Psychology*, 220.

⁸⁵ ez-Zümer 39/49.

Psikolojik durumunun bozulduğunu hisseden ve kontrol duygusunu kaybetme hissi ile şiddetli sıkıntı yaşayan bir insan, kendisine zihinsel bir sığınak oluşturabilirse, kaygısını azaltabilir.⁸⁶ Bu kaygıyı yaşayan inanan kişilerin tamamı, böyle bir durumda Allah'a yönelmeyi tercih ederken, ateist veya farklı şekillerde Tanrı tanımaz olduklarını ifade eden inkârcı kişilerin de inananlara benzer tavırlar sergilediğine şahitlik etmekteyiz. Örneğin İkinci Dünya Savaşına katılan Amerikalı askerler üzerinde yapılan bir araştırmada askerlerin %75'inin ölüm tehlikesi durumunda duaya başvurdukları ortaya çıkmıştır.⁸⁷ Nitekim Kur'an'da da bu duruma örnek getirilebilecek ayetler mevcuttur.⁸⁸

İnancına şirk bulaşmış kişiler de sıkıntı ve musibet anında kendisine yardımı dokunabilecek tek güç olarak inançla bağlı olduğu varlıklardan yardım beklemektedirler. Zira öyle bir felaket anında herhangi bir insan ya da fiziksel olarak kendi mesabesinde olan bir varlığın yardım etmeye muktedir olmadığını idrakindedirler. Bu durumda olan insanların böyle sıkıntılı bir anda verdikleri tepki Kur'ân'da şu şekilde zikredilmektedir: *"Denizde bir tehlikeyle yüz yüze geldiğinizde Allah'tan başka bütün yardıma çağırıldıklarınız kaybolup giderler. O sizi kurtarıp karaya çıkardığında ise yüz çevirirsiniz. İnsanoğlu çok nankördür!"*⁸⁹

Ayetlerin de işaret ettiği üzere, hangi inanç, görüş ya da fikri zeminin tesirinde olursa olsun insanlar, herhangi bir sebeple sıkıntılı bir durumla karşılaştıklarında yani konfor alanlarının dışına çıktıklarında kendi imkânlarıyla buldukları zorluktan kurtulamayacaklarını anlayarak benzer tepkiler göstermektedirler. Âcizlik, çaresizlik, endişe, korku gibi menfî duygular içerisinde kalan her insan, kendini güven ve emniyette hissedebilmenin yollarını aramaktadır. Dolayısıyla onu içinde bulunduğu çetin şartlardan kurtaracak nitelikte bir güce yönelmektedir.

4. Doğal Afet Sonrası İnsana Düşen Sorumluluklar

İnsanlar karşılaştıkları sıkıntıları kabullenme ve sonrasında eyleme geçme noktasında çok çeşitli tavırlar sergilemektedirler. Bu farklılıklar kişilerin sahip olduğu bilgi ve yaşanmışlıkları ile doğrudan ilgilidir. Afet sonrası kişilerin, düşünce ve tavırlarındaki farklılığın ne boyutta büyük olduğunu yakın bir tarihte yaşadığımız büyük felaket bize göstermiştir. Nitekim 6 Şubat'ta Kahramanmaraş merkezli 7.8 ve 7.7 'lik iki büyük yıkıcı deprem sonrasında bireysel ve toplumsal bazda müspet ya da menfi pek çok tavır müşahede etmiş bulunmaktayız. Kur'ân, şartlar ne kadar zor olursa olsun insanlara sağduyulu davranmaları gerektiğini

⁸⁶ Nevzat Tarhan, *İnanç Psikolojisi* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2009), 102.

⁸⁷ Hayati Hökeleki, *Din Psikolojisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 87-89; Farklı örnekler için bk. Robert Cofy, *Ateistlerin Tanrısı*, çev. Muratza Korlaelçi (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2003).

⁸⁸ en-Nisâ 4/18; Yûnus 10/90.

⁸⁹ el-İsrâ 17/67.

bildirmektedir.⁹⁰ Bu minvalde çalışmamızın bu bölümünde 6 Şubat depremleri özelinde sıkıntı ve musibet anlarında ve sonrasında insanların nasıl davranmaları gerektiği konusu Kur'ânî çerçevede değerlendirilmeye çalışılacaktır. Yapılan tespitlerde depremlerden doğrudan ve dolaylı olarak etkilenenler sırasıyla verilecek olup ayrı başlıklar altında analiz edilecektir.

4.1. Eylemsiz Kalmama

Deprem sonrası depremi yaşayan insanlarda ortaya çıkan en yaygın durumlardan biri eylemsiz kalma olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanlar, deprem gerçeğini kabullenmekle beraber bu konuyu gündemlerine almadıklarından dolayı depreme hazırlıksız yakalanmaktadırlar. Bu yüzden, depremin ardından ne yapacağını bilme ve hayatını tekrar düzene koyma noktasında problemlerle karşılaşmaktadırlar. Stres bozukluğu belirtisi olarak kabul edilen, depremle ilgili olumsuz anların tekrar tekrar zihne gelmesi, hissizlik, diğer insanlara karşı ilgide azalma, soyutlanma, deprem anını hatırlatacak faktör ve durumlardan kaçınma, uyku bozukluğu vb. durumlar yoğun yaşanabilmektedir.⁹¹ Nitekim 6 Şubat depremlerini bilfiil yaşayan insanlarda da sözünü ettiğimiz anksiyete durumları gözlemlenmiştir. Hayatının bir anda çok büyük boyutta değiştiğine şahit olan depremzedeler, değişen şartlara uyum sağlamada ciddi problemler yaşamışlardır. Depremden sonra daha ne olduğunu idrak edemeden farklı sorunlarla da karşılaşmışlardır. Güvenlik, kötü hava koşulları, barınma, yeme-içme, hijyeni sağlama gibi temel ihtiyaçların bile güçlükle sağlandığı durumlara maruz kalmışlardır. Tam anlamıyla kriz ortamına dönüşen bir yerde ne yapacağını ve nasıl davranacağını bilememek bazı depremzedelerde kalıcı psikolojik rahatsızlıkların da zeminini hazırlamıştır. Nitekim deprem sonrası depremzedeler arasında psikolojik desteğe ihtiyaç duyanların sayısı azımsanamayacak kadar çok olmuştur.⁹²

Deprem veya herhangi bir doğal afet, musibet ya da kaza her an karşılaşılabilecek durumlardır. Önemli olan bu kriz durumlarına yakalanmadan önce gereken tedbirleri almaktır. İnsanın böyle durumlarda ne yapacağını bilmez hale dönüşmemesi için, her an gelmesi muhtemel sıkıntı ve felaketlere, madden ve mânen hazırlıklı olması gerekmektedir. Yani, hayatında kader ve tevekkül dengesini sağlaması elzemdir denilebilir. Başka bir deyişle insan, ne kendini bırakacak kadar katı kaderci anlayışa kendini teslim etmeli ne de her sıkıntıyı giderebilecek veyahut engelleyebilecek güce ve imkana sahip olduğu yanılığısına

⁹⁰ en-Nahl 16/127.

⁹¹ Elisabet Johannesson vd., "Physical Activity Improves Symptoms in Irritable Bowel Syndrome: A Randomized Controlled Trial", *Dünya Gastroenteroloji Dergisi* 21/2 (Ocak 2015), 605.

⁹² Depremzedelerin psikolojik durumları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Mustafa Filiz vd., "Depreme Maruz Kalan Bireylerin Psikolojik Durumlarını Belirlemeye Yönelik Ölçek Geliştirme Çalışması", *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 33 (2023), 236-250.

düşmelidir. Zira *“Yeryüzünde vuku bulan veya başınıza gelen hiçbir musibet yoktur ki, biz onu yaratmadan önce bir kitapta yazılı olmasın. Kuşkusuz bu Allah'a göre kolaydır.”*⁹³ buyurarak kader planından haber veren Allah: *“Yalnız Allah'a güvenip dayan. Çünkü Allah'a güvenip dayanulacak ve işlerin kendine havale edileceği makam olarak Allah yeter!”*⁹⁴ diyerek tevekkülle O'na dayanmayı emretmektedir. Musibet sonrası tevekkül ve sabır gösterebilmek ise zorlukla karşılaşmadan önce üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmekle yakından alakalıdır denilebilir. Nitekim tevekkül, zamanında yapılan eylemlerle elinden geleni yaptıktan sonra sonuca razı olmaktır. Konumuz özelinde düşüncecek olursak; deprem öncesi zemin ve bina etüdü yapmak ya da yapılmış bir yeri tercih etmek bu musibetten önce yapılması gereken tedbirler arasında zikredilebilir.

4.2. Sabırlı Olma

Kur'ân, Allah tarafından en mükemmel şekilde yaratılan insanın⁹⁵, yaşadığı süreçte daima murâkabe altında olduğunu⁹⁶ ve başıboş bırakılmayıp sürekli olarak imtihana tutulacağını⁹⁷ bildirmektedir. Son yaşanan depremler pek çok insanın hayatını tamamen değiştiren boyutta bir felaket olup, insan olmanın ağır sorumluluklarını hatırlatan bir imtihan olarak karşımıza çıkmıştır. Bu derece büyük ve ciddi bir imtihan karşısında insandan beklenen en kâmil davranış elbette ki sabırlı olmaktır. Zira Allah *“Mallarımız ve canlarımız konusunda mutlaka imtihan edileceksiniz... Eğer sabreder ve günahlardan sakınırsanız, elbette bu davranış, yapılmasında azimli ve kararlı olunması gereken en mühim işlerdendir.”*⁹⁸ buyurmaktadır. Yaşadığımız depremin ardından bu olgun davranışı gösterebilen pek çok kimse olmuştur. Bu insanlar, depremin dehşet verici şiddet anı, sonrasında bu şiddetle beraber gelen yıkımlar, olumsuz hava koşullarına bağlı fırtına ve kar, en temel ihtiyaçların yoksunluğu, yaşanan kayıplar, bütün bu korku ve kaos ortamı yüzünden ortaya çıkan psikolojik travmalar ve daha pek çok menfi duruma rağmen isyan etme gafletine düşmemişlerdir. Zira tarifsiz acılar yaşamalarına rağmen metanetlerini koruma erdemliliğini gösterebilmişlerdir. Bu erdemli davranış aynı zamanda kâmil bir imanın da tezahürlerinden biridir: *“Onlar ki, yanlarında Allah anıldığı zaman kalpleri derin bir saygıyla ürperir, başlarına gelen musibetlere sabreder, namazı dosdoğru kılar ve kendilerine verdiğimiz rızıklardan bir kısmını Allah yolunda harcarlar.”*⁹⁹ Allah, başına gelen bütün sıkıntılara karşın olgun bir sabır gösteren insanları, bu tavırlarından dolayı mükafatlandıracağını bildirmektedir: *“Sizi*

⁹³ el-Hadîd 57/22.

⁹⁴ el-Ahzâb 33/3.

⁹⁵ et-Tîn 95/4.

⁹⁶ el-Bakara 2/33; Hûd 11/123; en-Nahl 16/77; el-Kehf 18/26; en-Neml 27/65; el-Fâtr 35/38; el-Hucurât 49/18.

⁹⁷ el-Bakara 2/214; Âl-i İmrân 3/1186; el-Kehf 18/7; el-Enbiyâ 21/35; el-Mülk 67/2; el-İnsân 76/2.

⁹⁸ Âl-i İmrân 3/186.

⁹⁹ el-Hac 22/35.

mutlaka biraz korku ve açlık ile; biraz da mallardan, canlardan ve ürünlerden noksanlaştırmak sûretiyle imtihan edeceğiz. Sabredenleri müjdele!"¹⁰⁰ Allah'a dayanıp sıkıntılar altında ezilmeyenler, güzel bir sabır gösterip isyan yolunu seçmeyenler hem dini hem de dünyevi açıdan hep kazanmışlardır;¹⁰¹ bu Allah'ın değişmeyen bir yasasıdır.¹⁰²

Allah, sabreden insanlara sabrettikleri imtihanlarda isyana düşmemeleri için pek çok açıdan destek olmaktadır. Sabır gösterdiği imtihanın her aşamasında yalnız olmadığını ona hissettirerek bu imtihanı başarı ile neticelendirebilmesini dilemektedir. İmtihanın aşamalarını "imtihan öncesi", ve "imtihan sonrası" şeklinde iki kategoriye ayırarak her kademe Allah'ın inayetinin varlığını müşahade edebiliriz. Birinci kademe imtihan öncesi; Allah, insanın başına gelen imtihanın Allah'ın ezeli ilmine matuf kayıt altında olduğunu bildirmektedir. Nitekim Hadîd Sûresi 22 ve 23. ayetlerde bu husus şöyle izah edilmektedir: "Yeryüzünde vuku bulan veya başınıza gelen hiçbir musibet yoktur ki, biz onu yaratmadan önce bir kitapta yazılı olmasın. Kuşkusuz bu Allah'a göre kolaydır."¹⁰³ Hemen peşinden bu ayette verilen bilginin gerekçesi beyan edilmektedir: "Kaybettiklerinize üzülmeysiniz ve O'nun size verdikleriyle şıarmayasınız diye (böyle yapmıştır). Allah beğenen, böbürlenen hiç kimseyi sevmez."¹⁰⁴ Başına gelen her musibetin Allah tarafından verildiğine ikna olan insan, böylece "neden ben" diyerek isyan yolunu seçmek yerine "vardır bir hayır" şeklinde teslimiyetle sabır göstermektedir. Çünkü olan ve olacak olan her şey Allah'ın ezeli ilminde kayıtlıdır; bunu böylece kabul eden insan, musibetleri olgunlukla karşılayarak, bundaki payını düşünür ve hayatının bundan sonraki kısmına rehber olması için ibret alma yoluna gitmektedir.¹⁰⁵ İkinci ve son kademe imtihan sonrası; Allah sabredenleri bu davranışlarından dolayı mutlaka mükafatlandıracağını bildirmektedir: "Sabredenlere mükafatları hesapsız verilecektir."¹⁰⁶ "Sabredenlere mükafatları iki kat verilecektir."¹⁰⁷

4.3. Ye'se Kapılmama

Belirli bir durum, olay ya da olgu karşısında her insan kendi karakterine ve tecrübe hayatına uygun biçimde tepkiler vermektedir. Sıkıntı ve musibet anlarında

¹⁰⁰ el-Bakara 2/155.

¹⁰¹ el-Bakara 2/153, 155,156-157; Âl-i İmrân 3/120, 125, 146, 200; el-A'râf 7/128, 137; el-Enfâl 8/46, 66; Hûd 11/11, 49, 115; Yûsuf 12/90; Ra'd 13/22, 24; en-Nahl 16/96, 110, 126; Tâhâ 20/130; el-Furkân 25/75; el-Kasas 28/54, 80; es-Secde 32/24; el-Ahzâb 33/35; ez-Zümer 39/10; el-Mü'min 40/55, 111; Fussilet 41/35; el-İnsân 76/12.

¹⁰²Karaman vd., *Kur'ân Yolu Tefsiri*, 1/241-242.

¹⁰³ el-Hadîd 57/22.

¹⁰⁴ el-Hadîd 57/23.

¹⁰⁵ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 23/196; Neseî, *Medâriku't-tenzil ve hakâiku't-te'vil*, 3/402; Karaman vd., *Kur'ân Yolu Tefsiri*, 5/252.

¹⁰⁶ ez-Zümer 39/10.

¹⁰⁷ el-Kasas 28/54.

da insanlar sahip olduğu birikime göre hareket etmektedir. Son yaşanan depremlerde bazı insanlar olgun bir tavır göstererek sabırda sebat etme yolunu seçerken, bazı insanlar ye'se kapılma gafletine düşmüşlerdir. Ümitsizliğe kapılan insanlar, hayatını normal rutinine döndürmekte güçlük çekerek, toparlanma sürecinden kendilerini uzak tutmuşlardır. Bu yüzden de psikolojik anlamda depresyona meyilli hale gelerek kendilerini hayattan ve sorumluluklarından soyutlama yolunu tercih etmişlerdir. İnsanların bu zaafı Kur'ân'da şu şekilde izah edilmektedir: “وَلَقَدْ آذَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً ثُمَّ نَزَعْنَاهَا مِنْهُ إِنَّهُ لَكَفُورٌ” *“Biz insana tarafımızdan bir nimet tattırır, sonra da bunu elinden çekip alırsak, bu takdirde o tamâmen ümitsizliğe kapılır.”*¹⁰⁸ İnsanların böyle davranmalarının temelinde cehalet yatmaktadır. Ayette, ümitsizliğe kapılan olarak meal edilen “يُؤْسٌ” kelimesi Kur'ânî bir terim olarak; geçmişteki müreffeh durumunu Allah'ın bir lütfu olarak değil de kendisinin bir kazancı ve şanslı olarak gördüğünden başına gelen bir musibetten dolayı hemen ümitsizliğe kapılan kimseyi ifade etmektedir.¹⁰⁹ Yani kişi, elinde bulundurduğu ve kendisine ait olduğunu zannettiği her şeyin sahibinin aslında Allah olduğunu bilmediğinden, bunları kaybetme ihtimalini hiç gündemine getirmemektedir. Varlığı sırasında bunların, aslında sadece birer imtihan aracı olduğunu, her an elinden alınabileceğini ve kendisine ancak Rahmanın bir lütfu olarak bahşedildiğini bilmediğinden, yokluğu anında da nasıl davranması gerektiğini bilememektedir. Kur'ân, bu cehaleti nankörlük olarak ifade etmektedir: *“Bu tür nankör insanlara bir rahmet tattırdığımızda bununla sevinir, şımarırlar. Fakat kendi elleriyle yaptıkları günahlar yüzünden başlarına bir felaket geldiğinde ise derhal ümitsizliğe düşerler.”*¹¹⁰

Ümitsizlik tıpkı bir zehir gibi kişinin tüm benliğini ve aklını kuşatarak kişiyi eylemsiz hale dönüştürebilir. Bu duruma düşen kişi hayatını idame ettirecek hiçbir aktivite içinde olmak istemez. Böylece depresyon dediğimiz ve çağın vebası olarak adlandırılan psikolojik rahatsızlıktan kendisini kurtaramaz. Musibet karşısında yaşadığı kayıplardan dolayı insanı ümitsizlik gafletine düşmekten koruyacak tek panzehir Allah'ı tanımak dediğimiz mârifetullah bilgisidir. Çünkü Rabbini hakkıyla tanıyan bir insan, Allah'ın kudreti karşısında her ihtimalin mümkünliğini ve her olanın da Allah'ın ezeli ilmindeki kesin mevcudiyetini bilmektedir. Dolayısıyla O'na dayanmak ve güvenmekle ümitsizliğin kesin panzehirini elinde bulundurduğunun da farkında olmaktadır.

4.4. Yapılan İyiliği İstismar Etmeme

Daha önce ifade ettiğimiz gibi 6 Şubat tarihinde yaşanan depremler şiddeti ve kapsadığı alanın genişliğinden dolayı milyonlarca insanı etkilemiş bulunmaktadır. Tahribat gücü yüksek olduğundan depremlerle birlikte binlerce bina

¹⁰⁸ Hûd 11/9.

¹⁰⁹ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*, 4/309; Karaman vd., *Kur'ân Yolu Tefsiri*, 3/152.

¹¹⁰ er-Rûm 31/36.

ya yıkılmış ya da ağır hasarlı olarak kayıtlara geçmiş bulunmaktadır.¹¹¹ Yıkılan ya da ağır hasarlı olduğu için evlerine giremeyen insanlar deprem sonrası hayatlarına çadırlarda ve konteynerlerde devam etmeye başlamıştır. Ancak evleri az hasarlı olup “oturuma uygundur” raporu bulunan kişilerin de, depremin meydana getirdiği psikolojik travma, korku ve endişeden dolayı depremden sonra çadırlarda kalmaya başladıkları gözlemlenmiştir. Deprem sonrası doğal karşılanan bu durum, maalesef zaman içerisinde bazı kimselerin istismarına dönüşmüştür. Nitekim gelen yardımlardan istifade edebilmek için çadırlarda yaşamaya devam edenler olduğu gibi, hasarsız olduğu halde nakdi yardımlardan faydalanabilmek için konut hasar raporunu değiştirmek isteyenler de bu dönem gündeme gelmiştir. Gelen yardımlardan ihtiyaç duymadığı halde almaya çalışarak, gerçekten o yardıma ihtiyacı olan başkasının hakkını ihlal etmek de bu dönem esefle şahit olduğumuz olaylar arasında yerini almıştır. Yaşanan yağmalama ve hırsızlık olayları, durumun vehametini daha da artırmıştır.

Elbette ki bu istismarın temelinde yatan hususlar da diğer menfi tavırlar gibi cehaletten kaynaklıdır diyebiliriz. Zira başkasının hak ve hukukunu tanıyan ve bilen bir kişi, şartlar ne olursa olsun kendisine ait olmayana helal görmez. Çünkü haram olan, her koşulda haram olmaya devam etmektedir. İslam dininde zarûriyet olarak görülen bazı istisnâî durumlarda bile haramı helal yapan, hayatta kalma sınırınıdır: *“Şüphesiz size ölü hayvan etini, kanı, domuz etini, Allah’tan başkası için kesilen hayvanı haram kılmıştır; fakat, darda kalana, başkasının payına el uzatmamak ve zaruret miktarını aşmamak üzere günah sayılmaz. Çünkü Allah bağışlayandır, merhamet edendir.”*¹¹² Yani hayatta kalmaya yetecek kadar haram olandan yeme-içme ya da kullanma yetkisi vardır. Bundan fazlası her ne olursa olsun haram olmaya devam etmektedir.¹¹³

4.5. Samimi Olarak Yardım Etme

Deprem, sadece onu yaşayanlar için bir imtihan vesilesi olmadığı gibi dolaylı olarak depremin etkilerine muhatap olanlar için de büyük bir imtihandır diyebiliriz. Nitekim buraya kadar açıkladığımız durumlar depremi doğrudan yaşayanlarla alakalı iken buradan sonra vereceklerimiz depremin etkilerine bilfiil maruz kalmayanları ilgilendirmektedir. Deprem sonrası süreçte depremi yaşamamış olmalarına rağmen depremzedelerin durumuna kayıtsız kalmayarak yardımda bulunmak isteyen pek çok insan olmuştur. Bu açıdan, deprem sonrası sadece Allah’ın rızasını gözeterek yardımlarda bulunanlar ve depremzedelerin

¹¹¹ Resmi rakamlara göre, deprem nedeniyle 50.783 kişi hayatını kaybederken, 115.353 kişi yaralanmıştır. 37.984 binanın yıkıldığı raporlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), *Kahramanmaraş Deprem Raporu 02.06.2023* (Ankara: Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı 2023).

¹¹² el-Bakara 2/173.

¹¹³ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 3/322.

durumunu, bir yönden Hz. Peygamber döneminde vukû bulmuş muhacir-ensar ilişkisine de benzetmek mümkündür. Nitekim o dönem kendi memleketini yurdunu sahip olduğu tüm mal varlığını hatta sevdiklerini bırakmak zorunda kalan muhacirler vardı. Bugün malını, mülkünü, ailesini, sevdiklerini kısacası her şeyini kaybeden depremzedeler bulunmaktadır. O dönem muhacirlere sırf Allah rızası için bütün imkânlarını feda eden ensar varken bugün aynı heyecan ve duyguyla depremzedelerin yardımına koşan insanlara tanıklık etmiş bulunmaktayız. Allah sadece O'nun rızası çerçevesinde gelişen bu ikili münasebetin varlığından duyduğu memnuniyeti Tevbe Sûresinde şu sözleri ile ifade etmiştir: *"Muhacirlerin ve ensarın ilkleri ile onlara güzelce uyanlardan Allah hoşnut olmuştur, onlar da O'ndan razıdırlar. Allah, onlara sonsuza dek hep içinde kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. Büyük bahtiyarlık işte budur."*¹¹⁴

6 Şubat depremlerinde 11 ilde yaklaşık 14 milyon insan doğrudan etkilenirken¹¹⁵, iletişim kanalları aracılığı ile dolaylı yoldan tüm dünyanın da dikkatini çekmiştir. Depremin büyüklüğü, şiddeti, kapladığı alanın genişliği, yol açtığı can kayıpları ve tahribatı ile din, dil ve ırk ayrımı yapmaksızın pek çok insanda yardım etme duygusunu harekete geçirmiştir. Dünyanın farklı noktalarından hem arama kurtarma alanında, hem de depremzedelerin barınma, yeme-içme, giyinme ve hayatını devam ettirebilmesi için ihtiyaç duyduğu temel ihtiyaçlar konusunda yardımlar gelmiştir. Yurt içinden gelen yardımlar da aynı minvalde olup depremden etkilenen tüm insanların, içinde buldukları olumsuz koşullardan bir an önce kurtulmasına yönelik yapılmıştır. Devletin her kademesinin yanı sıra pek çok sivil toplum kuruluşu, sanayi ve ticaret sektöründe bulunanlar, kuruluşlar, vakıflar gibi kurum ve toplulukların yanı sıra sivil vatandaşların da gerek maddi gerekse manevi anlamda ciddi desteği olmuştur. Özellikle sivil vatandaşlarımızın samimiyetle yaptıkları yardımlar, depremzedeler için moral kaynağı olarak kendi haline bırakılmışlık ve terk edilmişlik hislerine kapılmalarına mani olmuştur. Böylece yaşadığı kayıplardan dolayı zaten müteessir halde bulunan depremzedelerin, çaresizlik ve yalnızlık gibi duygularla psikolojik çöküntüye girmelerinin bir nebze de olsa önü kesilmiştir diyebiliriz.

*"Herkes kendi mizacı ve karakterine göre iş yapar."*¹¹⁶ ayetinden de anlaşıldığı üzere dini tecrübeye sahip olmayan kişilerin, yardım etme duygusuyla hareket etmesinin temelinde, insana verilen fitrî özellikler yatmaktadır. Zira Allah insanı merhamet eden¹¹⁷ ve edilen¹¹⁸ bir varlık olarak yaratmıştır. Bu nedenle kişi, din algısına sahip olmasa da Allah'ın, onun yaratılışına kodladığı bu müspet duyguların etkisinde kalmaktadır. Dini tecrübeye sahip kişilerin yardım etme

¹¹⁴ et-Tevbe 9/100.

¹¹⁵ Kahramanmaraş merkezli gerçekleşen depremle ilgili resmi veriler için bk. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (TCSBB), 2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu, Mart 2023.

¹¹⁶ el-İsrâ 17/84.

¹¹⁷ er-Rûm 30/21.

¹¹⁸ en-Nisâ 4/83.

eğilimlerinin kaynağında ise Allah'ın rızasına uygun davranma kaygısı yatmaktadır. Zira Allah, Mâide Sûresinde O'nun rızasına uygun davranma yollarından birinin “وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ” *“İyilik ve takvâda yardımlaşın!”*¹¹⁹ diyerek iyilik yapmak olduğunu müşahhas bir ifadeyle bildirmiştir. Bu emre riayet edip yerine getirenlerin ise rızasına uygun davrandığını Âl-i İmrân Sûresinde; *“O takvâ sahipleri, bollukta da darlıkta da Allah yolunda harcar, öfkelerini yutar ve insanların kusurlarını affederler. Allah da böyle iyilik ve ihsân sahiplerini sever.”*¹²⁰ ayetiyle açıklamıştır. Gerçek iyiliğin karşılık beklemeden samimiyetle yapılan iyilik olduğunu da bir başka ayeti kerime ile şu şekilde beyan etmiştir: *“Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça gerçek iyiliğe erişemezsiniz. Küçük büyük her ne verirseniz, Allah onu kesinlikle bilir.”*¹²¹

Hz. Peygamber de sıkıntı içerisinde bulunan bir insana yardım etmenin ehemmiyetini dile getirmiştir; *“Bir kimse, bir mü'minden dünya sıkıntılarında birini giderirse, Allah da kıyâmet gününde o mü'minin sıkıntılarında birini giderir. Bir kimse darda kalana kolaylık gösterirse, Allah Teâlâ da ona dünya ve âhirette kolaylık gösterir. Bir kimse, bir müslümanın ayıbını örterse, Allah da onun dünya ve âhiretteki ayıplarını örter. Mü'min kul, din kardeşinin yardımında olduğu müddetçe, Allah Teâlâ da o kulun yardımındadır... Amelinin kendisini geride bıraktığı kişiyi, nesebi öne geçirmez.”*¹²² Hadis-i şerif, yukarıda verdiğimiz sıkıntılı olan kişiye yardım etmenin Allah'ın rızasına uygun işlerden biri olduğu açıklamasını te'yit etmektedir.

Teoride ayet ve hadislerde işaret edilen ve Allah'ın rızasını içinde bulunduran eylemlerden biri olarak zikredilen *“iyilik yapma”*, depremden sonra sahada gördüklerimizle pratik hayata dökülmüştür diyebiliriz. Nitekim kendisi ihtiyaç sahibi olmasına rağmen, imkanı dahilinde elinde ne varsa karşılık beklemeden yalnızca Allah'ın rızasına talip olmak için yardımlar yapan insanlarımızın ihlas ve samimiyeti, özellikle manevi çerçevede depremzedeler için toparlanma sürecine büyük katkı sağlamıştır. Bu minvalde hacca gitmek üzere biriktirdiği parayı ya da sahip olduğu tek mal varlığı olan büyükbaş hayvanını satıp parasını gönderen ihtiyarlardan, kumbarasındaki parasını ya da en sevdiği oyuncakını depremzedelere bağışlayan minik çocuklara kadar pek çok insanımızın yaptığı yardımları müşahade etmiş bulunmaktayız.

¹¹⁹ el-Mâide 5/2.

¹²⁰ Âl-i İmrân 3/134.

¹²¹ Âl-i İmrân 3/92.

¹²² Ebu'l-Huseyn Muslim b. el-Haccâc Muslim, *el-Câmi'u's-sahîh*, nşr. Muhammed Fuâd Abdulbâkî (Kahire: yy., 1374-75/1955-56), “Zikr”, 38.

4.6. Riyakârlıktan Kaçınma

Allah'ın emrini yerine getirmek maksadından uzaklaşarak, insanlara gösteriş yapmak amacıyla hareket etmek *riyakârlık* olarak tanımlanmaktadır.¹²³ Depremden sonra sadece Allah'ın rızasını gözeterek ihlas ve samimiyetle depremden etkilenen insanların ihtiyaçlarını karşılamak için gayret gösterenler olduğu gibi yardımlaşmada riyakâr tavır sergileyenler de olmuştur. Yapılan bir araştırmaya göre özellikle sosyal medya kullanımının yaygınlaşmasıyla hayatımıza giren gösterişçi yaşam anlayışının bu durumun ortaya çıkmasında büyük rol oynadığı tespit edilmiştir.¹²⁴ Zira bu gösterişçi yaşam anlayışının tesiriyle, deprem sonrası süreçte sosyal medya üzerinden yaptığı yardımları izhar etmeye çalışan, takdir ve iftihar toplama kaygısı taşıyan, insanların nazarında itibar elde etme amaçlarıyla hareket edenler olmuştur.

Halbuki dinimizde, ihtiyaç sahibinin ihtiyacını giderme kanallarından biri olan sadakada asıl olan ihlas olduğundan sadaka verirken gizlilik en önemli esastır. Açıktan verilmesi gereken durumlar da mevcut olmak üzere gizli yapılan sadakanın daha efdal bir davranış olduğu Kur'ân'da şöyle bildirilir: *"Sadakaları açık olarak verirseniz bu ne güzel! Şayet onu yoksullara verirken gizlerseniz bu sizin için daha da hayırlıdır ve sizin için bir kısım günahlarınıza kefarettir. Allah yaptıklarınızdan haberdardır."*¹²⁵ Çünkü gizli yapılan hayrın riyaya bulaşma ihtimali daha düşüktür. Riyâda asıl olan ise gösteriştir. İhlâslı olan amelin tersine gösterişte amel ile niyet arasında tenakuz vardır. Gösterişçi, niyetini taşımadığı halde bir davranış yapıyor görünür. Diyebiliriz ki gösterişte icra edilen davranış, insanın gerçek niyetine kısmen veya tamamen terstir. Bu bağlamda gösteriş, içten pazarlılık da içermektedir denilebilir.¹²⁶

Kur'ân riya ve gösterişin bulaştığı sadakanın geçersiz kılındığını haber vermektedir. *"Ey iman edenler! Allah'a ve âhiret gününe inanmadığı halde sırf insanlara gösteriş olsun diye mallarını harcayanlar gibi, başa kakıp eziyet etmek sûretiyle sadakalarımızı boşa çıkarmayın. Bu şekilde hayır yapan kimsenin misâli, üzerinde biraz toprak bulunan kaygan bir kayanın hâli gibidir ki, ona şiddetli bir sağanak vurmuş da onu çiplak bir halde bırakmıştır. Böyleleri, yaptıkları hiçbir iyiliğin faydasını göremezler. Allah, kâfirler gürûhunu doğru yola ulaştırmaz."*¹²⁷ Ayeti kerime, insanların beğeni ve teşekkürlerini kazanmak için verilen sadakaların Allah nazarında karşılığının bulunmadığını bildirirken Taberî böyle yapanların, insanların takdirini Allah'ın rızasına tercih ettiklerini ifade etmektedir.¹²⁸ Ancak unutulmamalıdır ki İbn Kesîr'in

¹²³ Kurtubî, *el-Câmi' li âhkâmî'l-Kur'ân*, 5/422.

¹²⁴ Sosyal medyanın insan davranışlarına etkisi ve gösterişçi yaşam anlayışının ortaya çıkması üzerine ayrıntılı bilgi için bk. Sait Yıldırım, "Sosyal Medyada Gösteriş Olgusu ve Kutsalın Tüketimi", *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 10/28 (Ekim 2021), 125-143.

¹²⁵ el-Bakara 2/271.

¹²⁶ Ejder Okumuş, "Gösterişçi Dindarlık", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 6/2 (2006), 20.

¹²⁷ el-Bakara 2/264.

¹²⁸ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 5/521.

de ifade ettiği gibi gösterişçi, mürâî kişi böyle yaparak durumunu ancak kendi gibi düşünen gösterişçi kişilere beğendirebilir. Feraset sahibi olan mü'minler ise onlara değer vermezler.¹²⁹ Ayette bu şekilde hayır yapanların durumu açıkça ifade edilmesiyle birlikte bir örnekle daha da anlaşılır hale getirilmiştir. Nasıl ki düz bir kaya parçasının üzerinde bulunan toprak azıcık bir yağmurla dahi silinip kaybolacak kadar geçici ise, Allah'ın rızasından uzak yapılan hayırların da Allah katında hiçbir geçerliliği olmayıp ahirette bir karşılığı bulunmayacaktır. Çünkü Allah, dile getirilmemiş olsa da kimin ne niyetle hayır yaptığını bilmekte olup¹³⁰ karşılığını da ona göre eksiksiz şekilde vereceğini bizlere vaad etmektedir.¹³¹

4.7. Karşılıksız Yardım Etme

6 Şubat 2023 tarihli Kahramanmaraş merkezli yıkıcı depremlerden sonra bazı istenmeyen durumlara esfle tanıklı etmiş bulunmaktayız. Özellikle sosyal medya üzerinden depremzedeler için linç kampanyalarına dönüşecek kadar çirkin durumlar vâkî olmuştur. Yapılan yardımları dile getirerek, yardım yapmaktan ötürü duyduğu pişmanlığı gündeme taşıyanları müşahede etmiş bulunmaktayız. Azınlık olarak değerlendirilebilecek bu grubun böyle menfur bir tavır sergilemelerinin temelinde, yaptıkları yardım karşılığında depremzedelerden, kendi istekleri doğrultusunda beklentiye girmiş olmaları yatmaktadır diyebiliriz.

Oysaki İslam dini paylaşmayı, yardım etmeyi, infakta bulunmayı, zor durumda ve sıkıntı içerisinde bulunan kimseyi gözeterek, ihtiyacını gidermeyi tasdik ve teşvik etmektedir. Bütün bunları yaparken ihlas ve samimiyetle yapılmasına da ayrıca ehemmiyet vermektedir. Yapılma şekline önem verdiği gibi bu hayırları yaptıktan sonra karşıdaki muhtaç kimseleri mihnet altında bırakacak tarzda karşılık beklememeyi de emretmektedir. Nitekim Bakara Sûresi'nde mallarından infak ettikten sonra nasıl davranılması gerektiği şu şekilde izah edilmektedir. *"Mallarını Allah yolunda harcayan, sonra da harcadıklarının arkasından başa kapıp incitmeyenler için Rablerinin katında özel karşılık vardır. Artık onlar için korku yoktur, onlar üzüntü de çekmeyeceklerdir."*¹³²

İnfak, sadaka ve maddi yardımların Allah rızası için yapılmasının kesin kanıtı, yardım yapılan kimseden hiç bir menfaat beklememek, onu yardım sebebiyle mihnet altında tutmamak, incitmek, hiç böyle bir şey olmamış gibi davranmaktır. Büyük ecri bu şekilde davrananlar alacak, korku ve üzüntüden de bunlar emin olacaktır.¹³³ Zira aksi takdirde yaptığı yardımla, yardımda bulunduğu kişiye eza etmekten öteye geçememektedir. *"Yaptıkları harcamaların kabul edilmesine engel olan esas sebep şudur: Onlar Allah'ı ve peygamberini tanımadılar; namaza da ancak*

¹²⁹ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*, 6/538.

¹³⁰ "Allah, yaptığımız her harcamayı ve adadığımız her adağı kesinlikle bilmektedir." el-Bakara 2/270.

¹³¹ "Herkes yaptığımız karşılığı tam olarak verir. Allah, onların yaptıklarını en iyi bilendir." ez-Zümer 39/70.

¹³² el-Bakara 2/262.

¹³³ Karaman vd., *Kur'an Yolu Tefsiri*, 1/421.

üşene üşene gelirler ve harcamalarını gönülsüz olarak yaparlar."¹³⁴ Ayeti kerimenin de ifade ettiği gibi, karşılığını insanlardan bekledikleri yardımları gönülden yapmış olmadıkları için, yaptıkları hayırların makbul olmasının da önüne geçmiş bulunmaktadır. Bunun sonucunda böyle yapanların yaptığı hayır boşa gitmekle kalmaz, muhtaç olup zor durumda kalan kimselerin gönülünde de derin yaralar açmaya sebebiyet vermiş olmaktadır. İhtiyaç sahibi kimsenin kalbini kırmak şöyle dursun, Allah, Hz. Peygamber nezdinde muhtaç kimseye yardım edecek durumda değilse bile en azından güzel söz söylenmesi gerektiğini emretmektedir: "Eğer sen kendin dahi Rabbinden umduğun bir lütfü beklemek durumunda (ihtiyaç içinde) olduğun için onlara ilgi gösteremiyorsan, hiç değilse kendilerine rahatlatıcı bir söz söyle!"¹³⁵ İhtiyaç sahibini mutsuzluğa düşürecek, incitecek, sözler yerine onlar için dua ederek onlar adına Allah'tan lütf ve bereket için dua edilmesi gerektiğine işaret edilmektedir.¹³⁶

4.8. Süreci Doğru Okuma

Her afet sonrası toplumda olayları değerlendirme ve yargılama niyetiyle kendilerini yargı merciinde gören bazı kesimlerin ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. 6 Şubatta yaşadığımız deprem sonrası da bu tavrı kendilerine görev addeden kimseler olmuştur. Bunlar, özellikle helak olan kavimlerden örnekler sunarak depreme maruz kalan kişilerin helak olduklarını dile getirmişlerdir. Depremi yaşayan kişilerin arasında, helak olan toplulukların helak olmalarına sebep hal ve davranışların görülmeye başladığını dile getirerek, depremle bu kişilerin cezalandırıldıkları yönünde açıklamalarda buldukları görülmüştür.¹³⁷ Yaşadığımız çağın insanı ile helak olan kavimler arasında ahlaki çerçevedeki bozulmada bir benzerlik olduğu fikrinden yola çıkarak,¹³⁸ depremle gelen helak sonucuna varmak pek çok yönden isabetli bir tespit olarak düşünülemez. Öncelikle helak olma demek tamamen yok olma demektir.¹³⁹ Kur'ân'a göre toplumların helak olma sebepleri; Peygamberleri inkar,¹⁴⁰ Allah'ın koyduğu sınırları ihlal etme,¹⁴¹ ölçü ve tartıda adaletsizlik yapma,¹⁴² zenginlik sebebiyle şımararak azgınlık etme,¹⁴³ isyan ve kötülükte ileri gitme,¹⁴⁴ zulüm ve fesada¹⁴⁵ kalkışma gibi aşırılıklardır. Her

¹³⁴ et-Tevbe 9/54.

¹³⁵ el-İsrâ 17/28.

¹³⁶ Nesefî, *Medâriku't-tenzil ve hakâiku't-te'vil*, 2/197.

¹³⁷ Çevik, "Musibet Kavramının Etimolojisi ve İtikadi-Ameli Sonuçları", 273.

¹³⁸ Deprem bir cezalandırılma şekli olduğu yönündeki anlayış üzerine yapılan bilimsel araştırmalar için bk. Mehmet Baki Bilik, "Depremleri Anlamlandırma ve Açıklama Biçimlerinin Risk Azaltma Süreçlerine Etkisi Açısından 2011 Van Depremleri", *Dirençlilik Dergisi* 3/2 (2019), 229-237.

¹³⁹ Râgıp el-İsfahânî, *el-Müfredât fi garibi'l-Kur'ân*, thk. Safvan Adna Dâvûdî (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1435/2014), 843-844.

¹⁴⁰ el-Ankebût 29/37-38.

¹⁴¹ el-A'râf 7/81.

¹⁴² el-Mutaffifîn 83/1-3.

¹⁴³ el-En'âm 6/44.

¹⁴⁴ Yûnus 10/13.

¹⁴⁵ el-Ankebût 29/14.

ne kadar geçmişteki kavimlerin helak olmalarına sebep olan durumlar günümüzde vuku bulsa da helak edilme gibi toplu bir cezanın gerçekleşmeyeceği görüşünü bildiren âlimlerimiz bulunmaktadır.¹⁴⁶ Bu âlimlerimiz Enfâl Sûresi 33. ayeti referans göstererek bu kaniya vardıklarını ifade etmektedirler. Ayette; “*Sen içlerinde oldukça Allah onlara azap etmez, tövbe edip dururken de Allah onlara yine azap etmeyecektir.*”¹⁴⁷ Ayet, Hz. Peygamberin içinde bulunduğu toplumun azaba uğramayacağını belirtirken, mezkûr toplumun tövbe etmesi durumunda da azaptan muaf tutulacaklarını haber vermektedir. Müşriklerin tövbe etme ihtimali Hz. Peygamberin bu dünyadan ayrılmasından sonra da devam ettiği için, bu doğrultudaki başka rivayetlere de dayanılarak, felaketlerle helak edilmenin hiç olmayacağını ileri sürmektedirler. İlaveten Kur’ân’da inançta, ahlâkta ve erdemde, siyasî ve idarî açıdan doğruluk ve adalet üzere bulunan toplumların helâkinden bahsedildiği de hiç görülmemektedir.¹⁴⁸

Depremi bir cezalandırılma biçimi olmadığına işaret eden realitelerden biri de bu zamana kadar meydana gelmiş depremler incelendiğinde ortaya çıkacaktır.¹⁴⁹ Nitekim deprem, sırf günahkâr insanları cezalandırmak için gelmiş olsa idi İslam coğrafyaları kadar nice günahkâr toplumların da bu yolla cezalandırılması gerekmektedir. Ancak alenî günahlarına rağmen her günahkâr toplumun deprem aracılığıyla cezalandırıldığını ifade etmek mümkün değildir. Depremler günah yoğunluğu ile ilgili değil fay yoğunluğu ile ilgilidir diyebiliriz. Öte yandan depremin, salt cezalandırılma biçimi olmaması, onun ibret alınması gereken ilahî bir îkaz olması gerçeğine gölge düşürmez. Zira daha önce de belirttiğimiz gibi bu dünyada yaratılmış hiçbir şey boşuna ve amaçsız değildir. Deprem gibi tesiri büyük bir olayın da çok mühim mesajlar içeren ibret verici bir olay olduğu yadsınamaz. Süreci doğru okuma ve vakiyaya uygun değerlendirmeler yapabileceğine adına deprem ve benzeri olaylardan çıkarılması gereken mesajlardan bazıları şunlardır:

-Deprem doğal bir olaydır. Ülkemiz bu doğa olayını yaşamaya müsait aktif fay hatlarının yoğun olarak geçtiği bir konumdadır. Bu, insan iradesini aşan bir durumdur. Ancak depremin bu kadar yıkım ve can kaybına sebebiyet vermesi insan iradesine bağlıdır. Zira deprem kuşağında yaşadığımız gerçeği herkes tarafından bilinen bir gerçektir. O halde yapılaşmada bu gerçeğe uygun hareket edilmesi bir zorunluluk olmalıdır. Bu, tamamen insan iradesiyle ilgilidir.

-Her deprem, ölüm hakikatini çok acı şekilde bize tekrar hatırlatmaktadır. İnsanlar her deprem sonrası bu gerçeği iliklerine kadar hissetmektedir. Fakat insan,

¹⁴⁶ İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur’âni'l-azîm*, 4/43; Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili* (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2021), 3/2398-2399.

¹⁴⁷ el-Enfâl 8/33.

¹⁴⁸ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Tefsiri*, 2/376-377; Mehmet Müftüoğlu, “Kur’ân-ı Kerim’e Göre Bela ve Musibetler Karşısında İnsanın Durumu”, *Rumeli İslam Araştırmaları Dergisi* 4/3 (Aralık 2020), 15-16.

¹⁴⁹ Yavuz Köktaş, “Günah-Deprem İlişkisi”, *Hadis ve Siyer Araştırmaları* 9/1 (2023), 177.

depremin tesiri azaldıkça bu hakikatten hızla uzaklaşmakta ve unutmaması gereken gerçekleri çok çabuk unutmaktadır.

-Dünya ebedi değildir bilakis geçici ve sonludur; o halde insanın dünyevîleşme yarışında biriktirme hırsına kapılmasının bir anlamı yoktur.

-Geçici dünyanın nihaî sonunda kalıcı, ebedî bir hayat bizi beklemektedir; bu ebedî hayati şekillendiren ise geçici olan bu dünyada yaptıklarımızdır.

-Deprem yıkım ve kayıplara sebep olması yönüyle bir musibettir; dolayısıyla bir imtihandır. Her imtihanın kazanılabilmesi için uyulması gereken kuralları vardır. Bu kurallara riayet edilmelidir.

4.9. İbret Alarak Ders Çıkarma

İnsan fıtratı gereği unutmaya temayüllüdür. Başına gelen herhangi bir musibette içinde bulunduğu sıkıntılı durumdan bir an önce kurtulmak isteyen insan o anda Allah'tan yardım isterken refaha eriştiğinde sanki o sıkıntıya hiç düşmemiş gibi davranabilmektedir. Ayeti kerimenin de belirttiği gibi: *"Ne zaman biz onlara merhamet edip içine düştükleri sıkıntıyı giderecek olsak, derhal önceki azgınlıklarına dalar, orada bocalayıp dururlar."*¹⁵⁰ Yaşanan deprem felaketiyle birlikte mezkûr şekilde davranan bazı insanlar olmuştur. Depremin toplumdaki ahlaki yozlaşmaya bağlı ilahi bir ikaz olarak başlarına geldiğini düşünen bu tip insanlar, bu uyarının dikkate alınarak yaşanması gerektiğini ifade etmişlerdir. Herkesin kendi hayatının muhasebesini yapıp yanlış giden ne varsa düzeltmesi için kendilerine bir fırsat verildiğini dile getiren söylemlerde bulunmuşlardır. Özellikle sosyal medyada depremin ardından bu minvalde çok yoğun paylaşımlarda bulunulmuştur. Esasen bu dönem ortaya çıkan hâkim düşünce ve anlayışta doğruluk kısımları mevcuttur. Ancak doğruluğun izlerini taşıyan bu düşüncelerin kaybolması çok da uzun sürmemiştir denilebilir. Zira depremin etkileri ve tesiri azalmaya başladıkça insanlarda oluşan bu bilinç ve farkındalık da maalesef izlerini kaybettirmiştir. Depremle birlikte hatasını telafi etme eğilimi gösteren bu insanlar yine yeniden hatta daha da fazlasıyla eski hatalarına dönmüşlerdir. Kur'an bu tip davranış sergileyen insanları "nankör" olarak vasıflandırmakta olup¹⁵¹ nankör insanların sıkıntı anında ve sonrasında nasıl bir tavır sergilediklerini şu şekilde beyan etmektedir: *"İnsan bir sıkıntıya uğradığı zaman yanı üzerine yatarken, otururken, ayakta iken devamlı bize yalvarır durur. Sıkıntısını giderdiğimiz zaman ise, kendisine dokunan o sıkıntı sebebiyle sanki bize hiç yalvarmamış gibi eski inkâr hâline döner gider. İşte ömür ve akıl sermayelerini boşa harcıyıp haddi aşanlara yaptıkları şeyler böyle süslenip püslenmektedir."*¹⁵²

¹⁵⁰ el-Mü'minûn 23/75.

¹⁵¹ Abese 80/17-32; el-Âdiyât 100/6-7.

¹⁵² Yûnus 10/12.

İnsanın nankörlüğü, sebepleri, bahaneleri ve bu tip insanların karşılaşacakları nihâi sonla ilgili Kur'ân'da pek çok ayet bulunmaktadır. Râgıp el-İsfahânî'ye göre; Kur'ân'da nankörlükle alakalı ayetlerin mükerrer bulunmasının sebebi insanı bu hususta uyarmaktır. Yani insan, Rabbinin nimetlerine karşı nankör olmaması hususunda ikaz edilmektedir.¹⁵³ İnsanın nankörlüğünü anlatan bu ayetlerden bazıları İsrâ Sûresi'nde yer almaktadır. Surede denizin ortasında tehlikede sıkıntı içindeki bir insanın durumu örneklendirilmektedir: *"Denizde bir tehlikeyle yüz yüze geldiğinizde Allah'tan başka bütün yardıma çağırdıklarınız kaybolup gider. O sizi kurtarıp karaya çıkardığında ise yüz çevirirsiniz. İnsanoğlu çok nankördür!"*¹⁵⁴ Allah bu ayetle nankörlük yapan insanların felaket anı ve sonrasında çok farklı davranışlarını beyan etmektedir. Bu insanların o anda Allah'tan başka güvendiklerinin aslında hiçbir gücü olmadığını anlayıp Allah'a yöneldiklerini ve O'ndan yardım istediklerini, ancak huzura kavuşunca yine eski hallerine döndüklerini bildirmektedir.¹⁵⁵ Bu anlatım bir kısım günümüz insanları ile de örtüşmektedir. Zira bu insanlar da ayetin işaret ettiği gibi günlük hayatta Allah'ı tamamen unutarak, O'nu adeta hayatlarından silerken, Allah yokmuş gibi davranmaktadırlar. Çaresiz kaldıklarında ise O'na sığınarak O'ndan yardım beklemektedirler. Şartlar normale döndüğündeysen sanki hiç sıkıntıya düşmemiş ya da Allah'ın merhameti ve lütfundan hiç pâyeye almadığı gibi unutarak eski hallerine dönmektedirler. Allah bu tip nankör insanları şiddetle eleştirerek ikaz etmektedir. İnsanın Allah'tan başka güvenebileceği hiçbir güç ve teminatının olmadığını her an yeni bir felaketle yüz yüze gelmesinin mümkün olabileceğini şu şekilde haber vermektedir: *"Peki O'nun sizi karada yerin dibine geçirmeyeceğinden yahut başınıza taş yağdırmayacağından emin misiniz? Sonra kendinize bir koruyucu da bulamazsınız. Yahut sizi tekrar denize döndürüp de üzerinize her şeyi kırıp geçiren bir fırtına salarak, bunca nankörlük ve küfrünüz sebebiyle sizi boğmayacağından emin mi oldunuz? O zaman bize karşı size arka çıkacak bir kuvvet de bulamazsınız."*¹⁵⁶

İnsanın nankörleşmesine sebep olan unutmaya özelliğini bilgisayarlardaki bellek sistemine benzetmek mümkündür. Bu sisteme göre, geçici bellek ve kalıcı bellek şeklinde iki tür bellek mevcuttur. Geçici belleğe atılan bilgiler bilgisayarın kapatılmasıyla birlikte kaybolabilmektedir. Kalıcı belleğe atılan bilgiler ise hiçbir şekilde silinmeyip kaybolmamaktadır. İnsanlar depolamak istedikleri bilginin önemine göre bu iki tür belleği kullanmaktadırlar. Nankör insanlar Allah'ı tanıma ve bilme, O'nun inayeti ve desteği gibi elzem hususların önemini tam olarak kavrayamamışlardır, yani bu bilgileri kalıcı belleklerine atamamışlardır diyebiliriz. Felaket anı gibi kısa süreli anlarda öğrendikleri hakikatlerse, bu konuda kalıcı belleklerinde herhangi bir bilgi olmadığından, geçici belleklerinde

¹⁵³ İsfahânî, *el-Müfredât*, 452.

¹⁵⁴ el-İsrâ 17/67; Lokmân 31/32.

¹⁵⁵ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 17/97; Karaman vd., *Kur'an Yolu Tefsiri*, 3/503.

¹⁵⁶ el-İsrâ 17/68-69.

kalmaktadır. Böylece felaketin etkisi kalktığında, yani bilgisayar kapatıldığında, geçici bellekteki bilgiler de silinip kaybolmaktadır.

Tarihin başlangıcından kıyamete kadar Rabbine karşı nankör insanlar vaki olmuştur ve olmaya da devam edecektir. Kur'ân ibret olması açısından daha önce Rabbine karşı nankörlük etmiş insanların ve toplulukların haberlerini bize bildirmektedir. Hz Musa'nın kavmi¹⁵⁷, Kârun¹⁵⁸, Âd¹⁵⁹ ve Semûd¹⁶⁰ kavimleri, Sebe' kavmi¹⁶¹, Tâlut'un ordusu¹⁶², Mekke halkı¹⁶³, Hz. Peygamber döneminde yaşayanlar¹⁶⁴ gibi pek çok örneği telakki etmemiz mümkündür. Allah özelde belirli kişi ve topluluklar üzerinden genelde ise bütün insanlar arasından nankörlük potansiyeli barındıranlara bu tavırlarının sonucunda kesin olarak karşılaşacakları nihâi sonun yaklaştığını haber vermektedir: *"Kendilerine verdiğimiz bunca nimetlere nankörlük etsinler; yiyip içip sefâ sürsünler bakalım. Nasıl olsa yaptıklarının âkibetini yakında bilecekler!"*¹⁶⁵

Sonuç

Dünya bir imtihan yeridir. Her insan dünya hayatı boyunca her an bir imtihana tabi tutulmaya namzettir. Kur'ân, peygamberlerin dahi imtihanlarından bahsederek hiçbir insanın imtihan edilmeden hayatını nihayete erdiremeyeceğini haber vermektedir. İmtihanların çeşitliliği ve biçimi kişilere, zamana ve zamanın şartlarına göre farklılık arz edebilmektedir. İnsanlar, tamamen kendi iradelerini kullanarak yaptıkları aracılığıyla imtihana tabi tutulabileceği gibi onların iradesini aşan durumlarla da imtihan olabilmektedirler. Bu minvalde insan iradesini aşan durumlardan biri olan doğal afetler de imtihan çeşitlerinden biri olarak karşımıza çıkabilmektedir.

Bir imtihan vesilesi olarak düşünülebilecek doğal afetlerin meydana gelmesi, yaşanan afetin niteliğine göre pek çok tartışmayı da beraberinde getirmektedir. Özellikle depremlerden sonra toplumumuzda bazı kesimler deprem=ceza ilişkisini yoğun olarak dile getirmektedirler. Geçmiş bazı kavimlerin hatalı yaşantıları sebebiyle doğal afetlerle helak olmaları, Kur'ân referans gösterilerilmek suretiyle hatırlatılarak depremin ahlaki yozlaşmaya bağlı, ceza için geldiği görüşü yaygın olarak ifade edilmektedir. Halbuki her olayı kendi bağlamında değerlendirmek gerekmektedir. Bağlamından koparılarak örnek gösterilmeye çalışılan olayların muhatapları ve günümüzde yaşanan doğal afetlerin muhatapları birbirinden farklı

¹⁵⁷ İbrâhîm 14/5.

¹⁵⁸ el-Kasas 28/78.

¹⁵⁹ Hûd /11/60.

¹⁶⁰ Hûd 11/68.

¹⁶¹ es-Sebe' 34/17.

¹⁶² el-Bakara 2/249.

¹⁶³ en-Nahl 16/112.

¹⁶⁴ eş-Şûrâ 42/48.

¹⁶⁵ el-Ankebût 29/66.

şartlara sahiptirler. Bu çerçevede Kur'ân'da yer alan ve doğal afetler yoluyla helak olan kavimlerle günümüzde doğal afetlere maruz kalan toplumlar arasında sebep-sonuç ilişkisi nazarında doğrudan bir benzerlik kurulması uygun bir yaklaşım tarzı olarak düşünülemez. Bu iki durum arasında mevcudiyetinden söz edilebilecek tek benzerlik her ikisinin de doğal afetler vesilesiyle imtihan edilmeleri hususu olabilir.

Depremler, ceza olarak değil ancak imtihan olarak karşımıza çıkabilecek olaylardandır. Nitekim sonuçları itibariyle insanlar için ibret verici mesajlarla dolu acı felaketler şeklinde cereyan etmektedirler. Bu büyük felaketler insana ölümü, dünyanın geçiciliğini, dünyevileşme sevdasına kapılıp mal biriktirme hırsının yanlışlığını hatırlatmaktadır. Ayrıca insana acziyetini göstererek, hayatının hiçbir anında kibir ve gurura kapılmaması gerektiğini de anlatmaktadır. Diğer yandan depremin meydana gelmesi insan iradesini aşan bir durum olmakla beraber, büyük yıkım ve can kayıplarıyla neticelenmesi tamamen insanın iradesine müdahildir. Bu çerçevede insana düşen sorumluluklar ve bu sorumlulukların yerine getirilmesi gerekliliği de depremle birlikte gelen imtihanlardandır.

İnsanların yaşamını etkileyecek büyüklükte ortaya çıkan depremler imtihan olarak gelen musibetlerdendir. Ancak imtihan kısmı sadece deprem anını değil deprem sonrası süreci de kapsamaktadır. Nitekim deprem esnasında insanların çoğunluğu Allah'a ya da inandıkları ne varsa ona yönelmektedirler. Sekînet ve feraha ulaştıklarında ise yaşadığı stresin etkisinden kurtulan insanlar Allah'ın yardımını unutmaya meyyaldirler. Oysa huzur ortamına kavuşan insan için depremle beraber gelen imtihan süreci henüz sona ermemektedir. Ne yazık ki çoğu insan bu hakikatin farkına varamamaktadır. 6 Şubat Kahramanmaraş merkezli yıkıcı depremler ve sonrasında yaşananlar, imtihan hakikatini bilhassa deprem sonrası sürecin kapsadığını bizlere açıkça göstermiştir. Her türlü yokluğun ve imkansızlığın yaşandığı deprem sonrası süreçte sağduyu ve bilinçle hareket edenler olduğu gibi bu kriz ortamını fırsata dönüştürme gayreti içerisine girenler de müşahede edilmiştir.

Kur'ân, sıkıntı ve musibet anlarında insanlara düşen görev ve sorumlulukların neler olabileceğini bildirerek bu gibi durumlarda yapılmaması gerekenlere de işaret etmektedir. Buna göre, doğal afet gibi büyük bir imtihan sonrası insanlara, bulunduğu sıkıntılı durum karşısında nasıl davranması gerektiğini detaylıca anlatan Kur'ân böyle durumlarda kaçınılması gereken menfi tavırların da önünü kesmektedir. Kur'ân'a göre musibet olarak gelen imtihanlar karşısında musibeti bilfiil yaşayan insanlar sabır ve metanetlerini koruyarak sağduyuyla hareket etmelidirler. Musibete doğrudan maruz kalmayanların da üzerine düşen sorumluluklardan haber veren Kur'ân, musibete uğrayarak ihtiyaç sahibi haline gelen insanlara karşı ihlas ve samimiyetle yardımda bulunmayı tavsiye etmektedir. İşte böyle zamanlarda asıl imtihanı kazananların da Allah'ın izniyle riyadan uzak ve karşılıksız iyilik yapanlar olduğunu yine Kur'ân vasıtasıyla idrak etmekteyiz.

Kaynakça/References

- AFAD, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. *Türkiye'de Afet Farkındalığı ve Afetlere Hazırlık Araştırması*. Ankara: Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, 2014. www.afad.gov.tr
- Âlûsî, Şehâbeddin Mahmûd. *Rûhu'l-meânî fi tefsiri'l-Kur'âni'l-azîm ve's-seb'i'l-mesânî*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, ts.
- Atik, Bilal. *Kur'an'a Göre Peygamberlik ve Bir Sünnetullah Olarak Mucize*. Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları, 2020.
- Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ud b. Muhammed el-Ferrâ'. *Me'âliü't-Tenzîl*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1420.
- Beydâvî, Nasıruddin Ömer b. Muhammed eş-Şirâzî. *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*. thk. Muhammed Abdurrahman el-Mur'ışlî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1418.
- Bilik, Mehmet Baki. "Depremleri Anlamlandırma ve Açıklama Biçimlerinin Risk Azaltma Süreçlerine Etkisi Açısından 2011 Van Depremleri". *Dirençlilik Dergisi* 3/2 (2019), 229-237.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'u's-şahîh*. nşr. Muhammed Zuheyr b. Nasr. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 2. Basım, 1422/2001.
- Cofy, Robert. *Ateistlerin Tanrısı*. çev. Murtaza Korlaelçi. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2003.
- Çevik, İsmail. "Musibet Kavramının Etimolojisi ve İtikâdî-Amelî Sonuçları". *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi* 6/1 (Haziran 2020), 271-300.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2018.
- Ebussuûd Efendi. *İrşâdu'l-akli's-selîm ilâ mezâye'l-Kur'âni'l-kerîm*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, ts.
- Filiz, Mustafa vd. "Depreme Maruz Kalan Bireylerin Psikolojik Durumlarını Belirlemeye Yönelik Ölçek Geliştirme Çalışması". *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 33 (2023), 236-250.
- Güneş, Abdalbâkî. "Kur'an'da Sünnetullah ve Toplumların Çöküş Nedenleri". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 5/1 (2005), 61-93.
- Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*. thk. Sâmi bin Muhammed Selâme. Riyad: Dâru't-Tayyibe, 1420/1999.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah el-Kazvînî. *es-Sünen*. thk. M. Fuad Abdalbâkî. Beyrut: Dâru'l İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, ts.

- İsfahânî, Râgıp. *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân*. thk. Safvan Adna Dâvûdî. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1435/2014.
- İşçi, Coşkun. "Deprem Nedir ve Nasıl Korunuruz". *Journal of Yaşar University* 3/9 (Haziran 2008), 959-983.
- Johannesson, Elisabet vd. "Physical Activity Improves Symptoms in Irritable Bowel Syndrome: A Randomized Controlled Trial". *Dünya Gastroenteroloji Dergisi* 21/2 (Ocak 2015), 600-608.
- Karagöz, İsmail. *Kuran'a Göre Musibetler Açısından İnsan ve Toplum*. İstanbul: Çelik Yayınları, 2. Baskı, 1996.
- Karaman, Hayreddin vd. *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.
- Karaman, Fikret. "Tevekkül, Kader Bağlamında Deprem ve Sorumluluk Bilinci". *Diyanet İlmî Dergi* 56/3 (Aralık 2020), 903-936.
- Kasapoğlu, Abdurrahman. "İnsanın Çaresizliği ve Fıtratın Uyanışı". *Kelam Araştırmaları* 3:1 (2005), 61-90.
- Kitabı Mukaddes*. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 1985.
- Köktaş, Yavuz. "Günah-Deprem İlişkisi". *Hadis ve Siyer Araştırmaları* 9/1 (2023).
- Kula, Naci. "Deprem ve Dini Başa Çıkma". *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (Haziran 2002), 234-255.
- Kula, Naci. "Zorluk ve Sıkıntılarla Başa Çıkma Süreçlerinde Manevî Destek Örneği Olarak İnşirah Sûresi Üzerine Psikolojik Analizler". *Türk Manevî Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi* 3/3 (Haziran 2021), 9-23.
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*. 20 cilt. Kâhire: Dâru'l Kutubi'l-Mısriyye, ts.
- Mâturîdî, Ebû Mansûr. *Te'vîlâtü'l-Kur'an*, thk. Mecdî Bâsellûm. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l Kutubi'l-İlmiyye, 1426/2005.
- Musahan, Ali Yıldız. "Müslüman Düşüncesinde Musibet-Rahmet İlişkisi". *Ekev Akademi Dergisi* 20/66 (Bahar 2016), 129-142.
- Müftüoğlu, Mehmet. "Kur'ân-ı Kerîm'e Göre Bela ve Musibetler Karşısında İnsanın Durumu". *Rumeli İslam Araştırmaları Dergisi* 4/3 (Aralık 2020), 65-97.
- Muslim, Ebu'l-Huseyn Muslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-sahîh*. nşr. Muhammed Fuâd Abdalbâkî. Kahire: yy. 1374-75/1955-56.
- Naimi, Spenta vd. "Olası İstanbul Depremi ve Kentsel Dönüşüm Çalışmaları ve Alınan Önlemlerin İrdelenmesi". *Aurum Mühendislik Sistemleri ve Mimarlık Dergisi* 5/1 (Haziran 2021), 89-108.

- Nesefî, Ebu'l-Berakât. *Medârikü't-tenzîl ve hakâikü't-te'vîl*. thk. Zekeriyya Umeyrât. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1429/2008.
- Nîsâbü'rî, Nizâmeddin Hasen b. Muhammed b. Huseyn el-A'rec. *Garâ'ibu'l-Kur'ân ve regâibu'l- furkân*. thk. Şeyh Zekeriyya Umeyrât. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1416.
- Okumuş, Ejder. "Gösterişçi Dindarlık". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 6/2 (2006), 17-35.
- Olgun, Hakan. *Hız. Musa'nın Muhalefeti: Horus'u Öldürmek*. İstanbul: Milel Nihal Yayınları, 2021.
- Özsoy, Ömer. *Sünnetullah*. Ankara: Fecr Yayınları, 2018.
- Pargament, Kenneth I. "Religious Methods of Coping Resources for the Conservation and Transformation of Significance". *Religion and the Clinical Practice of Psychology*. ed. Edward P. Shafrenske. 215-239.
- Râzî, Fahreddin, *Mefâtihu'l-Gayb*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, ts.
- Sa'lebî, Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim. *el-Keşf ve'l-beyan an tefsîri'l-Kur'ân*. thk. İmam Ebî Muhammed b. Âşur. 10 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, ts.
- Salmazzem, Mehmet. "Kur'an Perspektifinden Dünyevî Âfetler ve Deprem". *Dini İlimler Bağlamında Deprem*. ed. Mahsum AYTEPE. 87-116. Ankara: Fecr Yayınları 2023.
- Salvadin, Matthys vd. *Deprem Kuşağı Deprem Nedir? Ne Değildir?*. çev. Turgut Güner. İstanbul: Doğan Kitabevi, 1995.
- Suyûtî, Abdurrahman b.Ebî Bekr Cemaleddîn. *ed-Durru'l-mensûr fi't-tefsîri'l-me'sûr*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Taberî, Ebû Câfer. *el-Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. 24 Cilt. Kahire: Muessesetu'r-Risâle, 1420/2000.
- Tarhan, Nevzat. *İnanç Psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2009.
- TCSBB, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. *2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu*. Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Mart 2023. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads>.
- Ünal, Mehmet Süheyl. "Peter L. Berger'e Göre Dinî Tecrübenin Günümüz Dindarı İçin Anlamı: Sosyolojik Bir Bakış Açısı". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 8/2 (Nisan 2008), 145-158.
- Yasin, Abdüsselam. *Sünnetullah Allah'ın Evrensel Yasası*. İstanbul: İnkılap Yayınları, 2012.

Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2021.

Yıldırım, Sait. "Sosyal Medyada Gösteriş Olgusu ve Kutsalın Tüketimi". *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 10/28 (Ekim 2021), 125-143.

Zemaşerî, Ebu'l Kâsım Mahmud b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. *el-Keşşâf an hakâiki gavâmizi't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvîl fi vucûhi't-te'vîl*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'Arabî, 1407.